

PIORUN

Wstęp. Eksplicacja: Nazwa i derywaty. Kategoryzacje. Rodzaje. Kompleksy i kolekcje. Opozycje. Władza nad piorunami. Powstawanie. Wygląd. Właściwości i ilość. Czynności. Narzędzie, działania sprawcze. W co/w kogo uderza piorun. Emocje i skutki. Drzewo rażone piorunem. Ochrona przed piorunami i ich oddalanie. Zakazy i nakazy. Czas. Przepowiednie. Ekwiwalencje i symbolika.

Dokumentacja: Zagadki. Przysłowia. Przekleństwa i złorzeczenia. Modlitwy i modlitewki. Zamówienia. Widowiska bożonarodzeniowe. Kolędy i pastorałki. Pieśni wiosenne. Pieśni wielkopostne. Pieśni dożynkowe. Pieśni pogrzebowe. Pieśni i przyśpiewki miłosne i zalotne. Pieśni religijne i pieśni do świętych. Pieśni dziadowskie. Pieśni zbójnickie i junackie. Pieśni rekruckie i żołnierskie. Pieśni historyczne i patriotyczne. Pieśni żartobliwe. Pieśni refleksyjne. Pieśni więzienne. Listy z nieba. Wiersz. Bajki i opowieści wierzeniowe. Podania i legendy. Relacje potoczne, zapisy wierzeń i opisy praktyk. Pisana poezja chłopska. **Bibliografia.**

W polskich wyobrażeniach ludowych piorun jest wartościowany ambiwalentnie – przypisuje mu się moc sakralizującą (znak łaski) lub funkcję karzącą (znak potępienia). Z jednej strony bywa pojmowany jako narzędzie kary w ręku Boga i jego pomocników (Michała Archanioła, św. Piotra) i przejaw walki dobra ze złem, z drugiej zaś jako znak obecności złych mocy (diabła, czarownicy, *planetników*).

Zgodnie z powszechnymi wierzeniami Bóg zsyła pioruny na ludzi za przekroczenie norm etycznych (zabicie człowieka, bociana lub jaskółki, okrucieństwo i skąpstwo, rozpustę i rozwiązłość, zdradę ojczyzny) i naruszenie zakazów religijnych (pracę w niedziele i święta, bezbożność). Pioruny biją w siły nieczyste (diabła i jego zoomorficzne postacie: psa, kota, konia, mysz), w ich siedliska (dąb, wierzbę, osikę, mokradła), a także w miejsca, w których zakopano ciała zmarłych nienaturalną śmiercią (samobójców, topielców) lub dzieci, które po narodzeniu w sposób rytualny nie zostały włączone do społeczności chrześcijańskiej (jak *niechrzczeńcy, porońcy*). Piorun nie uderza w drzewa wiązane z Matką Boską (lipę i leszczynę), w budynki, na których znajduje się gniazdo bocianie i gdzie mieszkają jaskółki oraz gołębie. Śmierć od pioruna – podobnie jak sam piorun – traktowano na dwa sposoby: jako szczęśliwą (zgodnie z przekonaniem, że uderzenie pioruna ma moc sakralizującą) lub za nieszczęśliwą (w przekonaniu, że piorun jako narzędzie kary boskiej zabija grzesznika). Wierzono, że ognia powstałego od pioruna nie należy gasić, a jeśli to robić, to specjalnymi środkami, w tym zwłaszcza mlekiem kwaśnym, mlekiem kozim oraz chlebem i solą św. Agaty.

W ochronie przed piorunami i w celu ich oddalenia stosowano różne środki, w tym zwłaszcza sakramentalia: gromnicę, poświęconą palmę, pisanki i skorupki jaj wielkanocnych, gałązki i zioła święcone w Zielone Świątki, gałązki brzołek stawianych przy ołtarzach na Boże Ciało, wianki z oktawy Bożego Ciała, *ziele* święcone w dniu Matki Boskiej Zielnej (15 VIII). Specjalne właściwości ochrony przed piorunami przypisywano leszczynie lub lipie. Za skuteczny sposób w oddalaniu piorunów uważano (zwłaszcza na terenie pogranicza wschodniego) wystawianie przed dom narzędzi, które miały kontakt z piecem i ogniem (*kosior*, pogrzebacz,

miotła, łopata do wsadzania chleba do pieca), a w innych stronach Polski – też metalowych, ostrych przedmiotów, zdolnych do magicznego „rozcinięcia” chmury burzowej.

We wszystkich kulturach świata piorun budził uczucia dwojakiego rodzaju – od lęku po fascynację. Kojarzono go z niszczeniem, ale i płodnością Lur Przes 264, z narzędziem kary, ale też zdolnością oczyszczania i uświęcania. Podobnie jak błyskawica i grzmoty, piorun był traktowany jako przejaw mocy i atrybut najwyższego bóstwa – gromowładcy Herd Lek 123, IvTop Issl 136–179, Giey Mit 45, Szyj RS 61, znak siły zarazem twórczej i destrukcyjnej Kop SSym 322. Jako ogień z nieba miał mieć moc zapładniania ziemi i rewitalizacji świata poprzez uwalnianie sił rozrodczych i przekazywania ziemi zarodków życia, ułożonych w niebie El Trak 94, Kow Lek 451. Piorun był boską epifanią, środkiem służącym bogom do pokonywania mocy demonicznych, który uderzając – sakralizuje to, w co uderzy Kow Lek 453. Widoczne na niebie światła i błyski, dające się słyszeć grzmoty i uderzenia pioruna tłumaczono też jako znak walki demonów powietrznych.

W wyobrażeniach mitologicznych greckich, rzymskich, indyjskich, chińskich, celtyckich i germańskich, błyskawicę, grzmoty i pioruny łączono z najwyższym bóstwem: *Zeusem* Piet Grec 24–39, Lur Dem 289, Bied Sym 287, Chev Dic 2/345, *Jowiszem* Lur Dem 132, Herd Lek 18, Afan Poet 1/246, *Indrą* Jak Ind 33–38, Lur Dem 123, Afan Poet 1/246, Kop SSym 322, *Księciem Gromu* Kün Chiń 86–92, *Taranisem* Gąss Mit 81 i *Thorem* Afan Poet 1/253, Kop SSym 322, którzy żelaznym narzędziem – wykutym piorunem, młotem, toporem – niszczyli istoty wrogie i nieposłuszne. Powiązanie w jeden zespół kilku zjawisk atmosferycznych towarzyszących piorunom, najsilniej widoczne jest w przypadku Jowisza, który jako *Fulgur* zsyłał pioruny i błyskawice, jako *Tonans* – grzmoty, a jako *Lucetius* był sprawcą światła Lur Dem 132. Ludzie ugodzeni piorunem traktowani byli jako specjalnie naznaczeni – ukarani lub wyróżnieni przez bóstwo Kop SSym 322.

Babilończycy wierzyli, że bóg pogody *Adad* jeździ na białym byku – niebo i ziemia pod nim drżą, a jego atrybutem jest pęk piorunów (w innych kulturach odpowiada temu podwójny młot lub topór) Lur Przes 407.

W Biblii piorun kojarzony jest z głosem zagniewanego Boga Herd Lek 123. Piorunami jako ogniem z nieba Bóg wymierza swą sprawiedliwość: *Rozkazem swoim rzuca On błyskawice i szybko wysyła pioruny, sługi swego sądu Syr 43, 14; Pan da słyszeć swój głos potężny, okaże, jak ramię swe spuszcza w wybuchu gniewu, wśród płomieni pożerającego ognia, wśród piorunów, ulewy i ciężkiego gradu Iz 30,30.*

Celto wie pojmowali piorun jako karę bogów i gniew żywiołów Herd Lek 123. W wierzeniach germańskich łączono go z uderzeniem młota *Mjöllnir*, druzgocącego, rzucanego przez *Thora* Bied Sym 286, Afan Poet 1/253. Na Syberii i w Ameryce Północnej wierzono, że pioruny i grzmoty wywoływane są przez skrzydła mitycznego ptaka (gęś, kaczkę, orła, żelaznego ptaka) Herd Lek 123. W wierzeniach Indian mowa o jednonogim bogu pioruna, a w wielu tradycjach mowa o tym, że bogowie piorunów mają swoich pomocników (kowali), którzy wykuwają im błyskawice, młoty i maczugi Herd Lek 123.

W mitologii bałtyckiej piorun pozostaje w związku z *Perkunąsem*, a w mitologii słowiańskiej z *Perunem* (którego nazwa pochodzi od *prac* ‘bić, uderzać’ Giey Mit 47, bogiem burzy, tj. pioruna, grzmotu, błyskawicy i deszczu Mif Tok 2/303; możliwa także etymologia nazwy *Perun* od przezwiska *Indry* (*Parjanya* = *parǵanya* ‘błyskawiconośna chmura’ Afan Poet 1/248).

Zgodnie z wyobrażeniami Bałtów i Słowian piorun (*Perkunas*, *Perun*) to jeździec na (ognistym) koniu, starzec z długą (zwykle miedzianą) brodą, z kamiennym, żelaznym, miedzianym lub ognistym narzędziem Mif Tok 2/304, Slav Mif 2/362. Przeciwnikiem *Perku-*

nasa/Peruna jest diabeł lub *Zmiej* (w początkowych wariantach mitu odpowiada mu mitologiczna istota zwana *Wołosem/Welesem* Slav Mif 2/362, Slav Tol 1/208, IvTop 1ssl 31, który chowa się w drzewie (dębie), kamieniu, błocie i jeziorze, zmienia się w różne chtoniczne i demoniczne istoty (czarnego kota, psa, świnię, kozła, krowę, gołębia, jagnię, szczupaka, a nawet człowieka) Mif Tok 2/304, 304, Żajw Ukr 157. Gromowładca uderza za nim kamieniem (*kamieniem piorunowym*), maczugą, biczem, nożem, mieczem, strzałami (*strzałą piorunową*), różgami, toporem lub młotem Mif Tok 2/303, 306. Charakterystyczną cechą mitów i rytuałów związanych ze słowiańskim *Perunem* była jego więź z dębem (dębowym gajem) i górą (wzniesieniem), gdzie stawiano jego wyobrażenia Mif Tok 2/307, Slav Tol 1/208, Slav Mif 2/262. U Połabian dniem poświęconym bogu piorunów był czwartek i z tego względu nosił nazwę *Perendan* Afan Poet 1/248, Slav Mif 2/362.

W schryścianizowanych wierzeniach słowiańskich pojawianie się piorunów tłumaczono tym, że to *św. Ilja* (lub *Bóg*) zrzuca na ziemię kamienie Slav Mif 151, że *Ilja* (zwany przez Serbów *Iljā Gromownikiem*) jeździ po niebie na wozie ciągniętym przez ogniste konie Slav Tol 1/558, podob. Bel Mif 126, Żajw Ukr 157, Bułg Mit 93 i rozporządza piorunami (poleskie) Slav Mif 205. Słowianie Południowi (zwłaszcza Bułgarzy) wierzyli, że pioruny i błyskawice powstają podczas walki *ał* (zmiejów-potworów) Slav Tol 1/558, Slav Mif 151. Piorunami i błyskawicami *Bóg* lub *św. Ilja* uderza w diabła i w miejsca, w których znajduje się nieczysta siła Slav Tol 1/558. Pioruny nie uderzają w dom, na którym jest bocianie gniazdo, w krzewy leszczyny, w orzech Slav Tol 3/281, Slav Mif 151.

U wszystkich Słowian środkiem stosowanym w ochronie przed piorunami była gałązka młodej wierzby, poświęcona w Palmową Niedzielę i zatknięta w polu Slav Tol 1/558. Na niektórych terenach Słowiańszczyzny w tym samym celu stosowano: świecę gromniczną (Polska, Słowacja), świecę poświęconą w Wielki Czwartek (wsch. Białoruś, wsch. Ukraina, Rosja), wianki lub bukietki kwiatów święcone w oktawę Bożego Ciała (zach. Słowiańszczyzna). Jako rodzaj środka apotropaicznego zatykano w strzechę pokrzywę, gałązki orzecha, bożonarodzeniową słomę oraz skorupki jaj wielkanocnych, które zawieszano pod dachem lub zakopywano w polu, w ogrodzie i w sadzie. W czasie burzy zapalano świece, palono gałązki wierzby lub palmy. Wyrzucano też przed dom łopatę wykorzystywaną przy wypieku chleba, dzieżę, poświęcone przedmioty, wodę i zioła, wielkanocny obrus, jajko, chleb i sól Slav Mif 151–152. Aby nie bać się piorunów i współwystępujących z nimi zjawisk, jedzono zaplesniały chleb lub chleb nadgryziony przez myszy, kotki bazi, kwiaty żyta; dzieciom podpalano włosy na głowie, rozłamywano nad głową dziecka dwa spieczone bochenki chleba, dawano całować łopatę od chleba Slav Mif 152. Wedle wierzeń najważniejszym i najbardziej skutecznym środkiem ochrony przed piorunami było szanowanie i przestrzeganie dni świątecznych i „gromowych”, m.in. wszystkich czwartków między Paschą a Wniebowstąpieniem, dnia *św. Ilji* (20 VII), dnia *Marii Ogniowej* (17/30 VII).

* * *

≡ Najbardziej typową i powszechną na polskim obszarze językowym i kulturowym na oznaczenie gwałtownego i silnego wyładowania między chmurami lub między chmurą a ziemią, któremu towarzyszy huk i błyskawica, jest nazwa *piorun*. Nazwą bliskoznaczną, notowaną w języku ogólnym i potocznym w odniesieniu do P. jest →*grom* (choć ten bywa też traktowany jako rodzaj pioruna) Kup WiM 58, por. kasz. *gromowi* ‘piorunowy’ Sych SGKasz 1/365. W polskich gwarach jako nazwy synonimiczne wobec P. używane są: *blic* (z niem. *Blitz*) SGŚ Wyd 2/90 i *łyskawica* SOWM 4/84 (utożsamiane też z samą →błyskawicą), *grzmot* (częściej w znaczeniu huku, wyła-

dowania, →grzmot) oraz *trzaskawica* (ta przede wszystkim w znaczeniu →burzy). Eufemistycznie na Śląsku na P. mówią też *faron* SGP PAN 7/439.

Polskie słowo *piorun* wiązane jest z nazwą słowiańskiego bóstwa gromowładnego, *Perunem*, która znaczyła tyle, co ‘ten, kto uderza, bije, dosł. *pierze*’ Vas ES 3/246; nazwa należała do kategorii wykonawców czynności, została urobiona od czasownika *prać* ‘bić, uderzać, razić’ przyrostkiem *-un*, jak w wyrazach *piastun*, *opiekun*, *biegun* Bor SE 437. Polski *piorun* (na Śląsku *piéron*) to zatem „dawna nazwa teologiczna, [która] uległa laicyzacji i dała początek terminowi na oznaczenie zjawiska atmosferycznego” Giey Mit 46.

Wyrazy pokrewne z *Perunem* funkcjonują też na oznaczenie góry, skały, dębowego lasu na górze i górskich dębów GamIv Ind 2/615, por. też Mif Tok 2/303. Związku góry z *Perunem*, bogiem gromów, dowodzi nazwa własna *Piorunowa Góra* (okolice Artasowa) – wedle przekazów było to podobno miejsce poświęcone niegdyś Perunowi „na katedrę” K 56 RuśC 18. Z kolei bałtyckie nazwy boga gromu – litew. *Perkūnas*, łotew. *Perkuns* – skłaniają niektórych etymologów do wiązania nazwy *Perun* z dębem, m.in. poprzez pokrewieństwo z łac. nazwą dębu *quercus* (z **percus*) Brüc SE 414.

Pol. *piorun* ma odpowiedniki leksykalne w innych językach słowiańskich, przy czym odnoszą się one także do błyskawic i gromu: czes. *perun* ‘grom’, ros. przestarz. *perún* ‘grom, błyskawica’, co pozwala rekonstruowanej formie psł. **perunō* przypisać szersze znaczenie ‘grom, piorun, błyskawica’ Bor SE 437.

Dodajmy, że samo zjawisko atmosferyczne (*piorun*) ma w językach słowiańskich różne inne nazwy, np. ros. *grom* i *molnija* (*gremit grom*, *molnii adarjajut*), potwierdzające traktowanie grzmotu, błyskawicy i uderzenia pioruna jako zdarzenia całościowego, →burzy.

Charakterystyki P. jako zjawiska atmosferycznego o określonych cechach utrwalone zostały w derywatach semantycznych i słowotwórczych oraz frazeologicznych. Związek P. z burzą obecny jest w cieszyńskiej formie *pierónobici* ‘burza z piorunami’, ‘awantura’ SCiesz 216. Odgłos wydawany przez uderzający P. utrwalił się w znaczeniu słowa *pioruny* ‘dłubane drewniaki’ Łęga Świec 36 oraz derywatach: *piorunować* ‘grzmieć, przeklinać’; chem. *piorunian* ‘sól kwasu piorunowego, substancja krystaliczna, trująca, silnie wybuchowa, stosowana jako detonator do wyrobu spłonek’ USJP Dub. Szybkość i tempo działania niosą znaczenia ogpól. form: *piorunem* ‘bardzo szybko, błyskawicznie’ i *piorunująco* ‘szybko’, oraz *piorunowy* ‘gwałtowny, silny, szybki, głośny jak piorun, przypominający piorun’. Pozostałością po uderzeniu P. jest *piorunowiec* SJP Dor, zwany też →*kamieniem piorunowym* lub *strzałką piorunową* SSiSL 1/1/373–378. O możliwości ochrony przed działaniem P. informują znaczenia derywatów *piorunochron*, *piorunościąg* SJP Dor oraz *piorunochronny*. Obecność sprawcy piorunów sugerują znaczenia derywatów: *piorunowładna*, *piorunująco* ‘groźnie, gniewnie’ i *piorunujący* ‘karcący’ (np. *piorunujące spojrzenie*).

P. jako zjawisko atmosferyczne wzbudza strach i podziw, por. *pioruński* ‘z niechęcią: wstrętny, cholerny, przeklęty’ oraz ‘z podziwem o kimś lub o czymś: niezwykły, nieprzeciętny, niesamowity, nieprawdopodobny’ USJP Dub oraz cieszyńskie *pierónszczok* – przewisko używane jako wyraz podziwu SCiesz 217.

Wyrażenia *piorun* i *do pioruna* uważane były za rodzaj klątwy – ze względu na możliwość przywołania samego zjawiska – i z tego względu objęte tabu 85, MAAE 1906/41, podob. Kup WiM 58.

↑ Kategoryzacje P. wskazują na jego związek (a) **z kamieniem albo metalem**: P. to *taki kamień* Szyf MiW 157, którego posiadanie sprowadza do domu szczęście ZWAK 1887/3; to kawał rozpalonego żelaza, które wszystko niszczy i pali Lor Kasz 221, wielki ognisty kamień Lor Kasz 212, Lud 1906/65, kamień czerwony, który z szybkością kuli spada na ziemię Święt Nadr 512; (b) **z ogniem**: P. to ogień Czap Mat 115, TN Motycz 1985; *ogień z nieba* 78D; iskra elektryczna 78Ba; *silny prąd ognia* 78Bb; *stup ognia* 78Cb, *strzała ognista* 78Ba, *kula ognista* 78Ca; (c) **pochoźzenie i funkcję**: ogień z nieba zsyłany ludziom za karę Fed Żar 300; to prątek, który Pan Bóg zrzuca z nieba Lor Kasz 221; *prątek boży* Szyf MiW 157, *boży prątek* lub *czarcilec* ZWAK 1878/125; strzały św. Piotra skierowane ku diabłu Was Jag 84; kula, którą Eliasż strzela do diabła K 34 Cheł 255; (d) **wygląd i sprawcę**: *strzałka* Szyf MiW 157, *taka strzała przez niebo leci* TN Krasiczyn 1985, *strzałka piorunowa* Szyf MiW 157; kula krzemienna, przytwierdzona na ognistym łańcuchu, która spadając na ziemię wleczę go za sobą, a potem ciągnięta wraca do nieba Mat NTarg 16, ts. Wisła 1893/115; (e) **ożywienie lub upostaciowienie**: to rodzaj potwora lub olbrzymia, którego ucho pokazuje Pan Jezus św. Jerzemu Kuch Pol 14. Jest to chłop olbrzymiego wzrostu Wisła 1893/114, który poluje na *latawca* 72.

↓ W polszczyźnie ogólnej – ze względu na wygląd – wyróżniane są trzy rodzaje P.: P. **liniowy** ‘P. w postaci rozgałęzionych linii o długości od kilku do kilkudziesięciu kilometrów, dosięgający powierzchni Ziemi, stanowi zagrożenie dla ludzi i budynków oraz urządzeń naziemnych’ PSWP Zgół 28/410; P. **paciorkowy** lub **łańcuchowy** ‘P. w postaci łańcuszka złożonego z oddzielnych punktów świetlnych’ PSWP Zgół 28/410 oraz – znany także polszczyźnie ludowej – P. **kulisty** ‘P. w postaci jaskrawo świecącej kuli’ PSWP Zgół 28/410 (zob. Łęga Świec 124, Etnl 1989 Biłg 125).

Wyłącznie w gwarach – ze względu na funkcje i właściwości – mowa o P.: **ognistym i wodnym**, z których pierwszy zapala, a drugi gasi 7, podob. ZWAK 1887/3, Cisz Sławk 153. Piorun ognisty kojarzony jest z P. **ciepłym**, a P. wodny z P. **zimnym** Red. Huta woj. radomskie 1985 lub z →gromem.

✚ P. z →błyskawicami, →grzmotami, →deszczem, →wichurą i →wiatrem są składnikami →burzy. Tworzenie stałego kompleksu z burzą 91 oddaje fraz. *burza z piorunami* oraz przysł. *Kto burzę sieje, pioruny zbiera*. NKPP siać 23, por. 65.

P. występują z g r z m o t a m i 5, 6: najpierw słycać grzmot, potem dopiero uderza P. Kuch Pol 14, Szyf Trad 68, ts. Szyf MiW 156–157. W przekazach religijnych razem zapowiadają narodziny Mesjasza 15 oraz karę, jaka spotyka króla Heroda 14 i każdego grzesznika 20.

P. i grzmoty są zwykle poprzedzane przez b ł y s k a w i c e 90, podob. Sych SGKasz 3/22: *nojpierw pokozoł sie błysk, potym grzmot, a na końcu jak trzaśło* Szym SDom 1/40. Por. także przysł.: *Piorun trzaśnie, jak mółnia* [‘błyskawica bez grzmotów’] *chłaśnie*. NKPP piorun 11. Następstwo błyskawicy, grzmotu i P. postrzegano jako stałe i z tego względu odliczano, w jakiej odległości od miejsca, w którym człowiek się znajdował uderzył piorun: *jak się łyskło, to liczyło się, ile kilometrów piorun uderzył. Potem*

zagrzmiało dopiero. To znaczy się że nie wtedy zagrzmiało, że piorun strzelił, tylko wtedy, kiedy tak się było. To liczyli wtedy. TN Krasieczyn 1985.

P. tworzy stały kompleks z obłokiem 16, LL 1959/3–4/77 i chmurą 4Aa (we fraz. *chmura brzemienna piorunami*), zwłaszcza ciemną 96, czarną 95, por. w pieśni: P. żyje w ciemnej chmurze Bart PANLub 3/422.

W pieśniach wielkopostnych P. – i cały świat, obłoki, chmury dżdżyste, pioruny, błyskawice, wiatry, grady, mrozy, śniegi – płaczą nad śmiercią Chrystusa 17.

P., błyskawice i grzmoty to narzędzia kary boskiej w podaniach i legendach 74, 75, 76C, podobnie w listach z nieba niekiedy razem z głodem – za nieświętowanie niedziel i świąt 55A.

P., błyskawice, grzmoty, deszcze TN Dereźnia 1967, P. i smród siarki K 51 Sa-Kr 78 kojarzone są ze złym duchem i siłami nieczystymi.

P. i deszcz to rodzaj *klęski* TN Giełczew 1971.

P. i krwawe deszcze 37, P. i wielkie grzmoty 19 będą świadkami końca świata, z błyskawicami będą świadkami narodzin „świata nowego”, gdy Bóg spali stary świat ogniem 86.

P., zarazę, trzęsienie ziemi i potop jako karę zsyła Bóg za męczeńską śmierć misjonarzy w Japonii 42.

P., grzmoty, błyskawice, deszcze 41, P., grad i deszcz 53, P. i wichry Stef WarmOp 58–59, a także P., słońca i słońca blask 48 to zjawiska atmosferyczne, traktowane jako przeciwności losu.

↔ P. jako znak kary bożej pozostaje w opozycji z deszczem – znakiem łaski nieba K 21 Rad 232.

♣ Władzę nad P. ma Bóg 10A, 11, 57, 99, Kul Wiel 3/520, K 19 Kiel 197, TN Chołowice 1985, Tom Drz 41, który walczy ze złymi duchami Łęga Świec 124, Goł Lud 151 lub zrzuca P. na tych, którzy wywołali jego gniew Wiśła 1904/79. Z rozkazu Boga P. uderza w wielkich grzeszników – zwłaszcza w tych, którzy przeklinają *piorunami* – stąd, aby P. nie uderzył, istnieje zakaz wymawiania słowa *piorun* 85, ZWAK 1890/189.

Władzę nad P. ma Jezus Chrystus 10B – w „liście z nieba” to on będzie karał *błyskawicami, grzmotami, piorunami* tych, którzy nie zachowują święta 55A.

P. razi Michał Archanioł K 34 Cheł 255, Tom Drz 41. Zrzuca je lub strzela nimi św. Piotr Kul Wiel 3/520, Was Jag 65–66, 84, a w kręgu prawosławia – św. Eliasz Peł Dem 60, Tom Drz 41, Lud 1896/160. P. biją także aniołowie, którzy odstraszą cisnące się do nieba dusze niechrzczonych dzieci K 17 Lub 77. P. we władaniu ma Matka Boska 35. W bajce to ona (zwana *Szeroką*) zabija P. Rokitę Wój Klech 256; ona daje P. planetnikowi i mówi, gdzie ma je spuszczać K 7 Krak 33–34, 49, podob. K 73 Krak 3/94. Swymi modlitwami P. i grzmoty ściąga św. Scholastyka, siostra św. Benedykta K 20 Rad 270.

Zdolność oddalania P. ma św. Benedykt Szyf Trad 68, św. Antoni Stel Pom 166, św. Wawrzyniec 32 – patron od ognia. Ochronę od P., burz, ognia i pożarów polecano św. Barbarze, patronce dobrej śmierci 10C, Bart PANLub 3/467.

Według wierzeń kartuskich przed uderzeniem P. chroni *źmij* Tom Drz 41.

P. bywa też kojarzony z siłami nieczystymi, w tym w szczególności z diabłem 68, Pęk Biłg 237. Diabeł ciska P. i błyskawice Lud 1902/186. *Sieje burzę*, tj. P., błyskawice,

deszcz 65. Jego dziełem może być wichura, burza z błyskawicami i P. Sim Wierz 255. W Poznańskim zapisano wierzenia, że gdy słysząc grzmoty i P., należy się przeżegnać, bo „za Bożym dopuszczeniem” władą nimi bies K 15 Poz 315.

Według opowieści wierzeniowych władzę nad burzą mają czarownice K 15 Poz 90–91, Pawł Mer 45, które sprowadzają burze, grad, deszcz, P. i suszę K 42 Maz 380, podob. K 46 Ka-S 475, Goł Rud 163 oraz szkodliwe powietrze K 15 Poz 101, 293.

Zgodnie z ludowym widzeniem świata deszczem, gradem i P. władają też *planetnicy* MAAE 1904/8, MAAE 1908/128, Mosz Kul 2/656, Peł Dem 66, 67, którzy potrafią odwracać P., chmury, gradobicia ZWAK 1880/61, odwracać chmury, P., grady, kłęski lub je sprowadzać K 51 Sa-Kr 49, podob. Peł Dem 79. W bajce kaszubskiej grzmoty i P., trąby morskie zsyła bóg *Eja* Nec Pur 16.

Wedle współczesnych relacji terenowych, P. rządzi sama przyroda TN Motycz 1985.

✕ W okolicach Żarek powstawanie P. kojarzone jest z ogniem: P. to becзки ogniste, które z hukiem pękają w powietrzu – to głównie, które wypadają *planetciarzom* „przy poprawianiu ognia w piecach nadpowietrznych” Fed Żar 300. Według wierzeń spiskich P. powstaje za sprawą węża, któremu po siedmiu latach wyrastają skrzydła Grzeg Spisz 144.

P. i grzmoty kojarzono z wojną lub pracą: to aniołowie walczą z diabłami K 17 Lub 78 lub strzelają do siebie Wisła 1900/464; trywializując mówiono, że P. i grzmoty powstają, gdy aniołowie ziemniaki wożą TN Chołowice 1985; →grzmot.

Wedle współczesnych wyjaśnień, P. i błyskawice powstają, gdy chmury ocierają się o siebie 78A, Peł Dem 60.

☉ P. – jak błyskawice – mają kształt *zygzaków* TN Motycz 1985, K 48 Ta-Rz 282. P. „spadają wężem” K 9 Poz 310, por. fraz. *węże, zygżaki piorunów*. Mają barwy ogniste Sim Bery 94; jasne 36B, co utrwalone zostało zwłaszcza w s frazeologizowanych przekleństwach: *Bodaj/niech cię (jasny/siarczysty/ognisty) piorun trzasł/zabił/ubił/raził!* 9.

P. przyjmuje postać *strzały* 21B, Was Jag 84, por. fraz. *piorunowe strzały*, zapalonego sznura, który spada z czarnych chmur Sych SGKasz 4/14, także kuli, łańcucha, linii (zob. rodzaje).

○ ♣ P. pojawia się nagle, niespodziewanie, co utrwala frazeologizmy: *piorun nagły, gwałtowny*; (ktoś) *jakby piorunem rażony*; *jak piorun z jasnego nieba* ‘nagle, gwałtownie, niespodzianie’ oraz przysł. *I w pogodę piorun uderzy*. NKPP pogoda 5. P. przemieszcza się i uderza *szybko* (*zrobić coś piorunem* ‘bardzo szybko’) i *z dużą siłą* (por. *piorunujący cios* ‘rażący jak piorun’), a uderzając wydaje *huk, łoskot, trzask* jak →grzmot, we fraz. *piorun huknął i huk piorunów*; *piorunujący głos* ‘odznaczający się siłą pioruna, grzmiący’.

Skuteczność działania P. (które już miało miejsce lub o które się prosi) bywa oddawana liczbami *dwa, trzy i sto*. *Dwa* P. uderzają w wyrodną córkę 38. *Zdradzona* lub *uwiedziona* dziewczyna życzy chłopakowi, *by go dwa/trzy pioruny trzasły* 22D, podob. 21A, 22Bd. Frazeologizm *do stu piorunów!* oznacza oburzenie, gniew.

■ (a) P. *bije*, a *jak bije*, *to już pali* Etnl 1989 Biłg 128; *strzela* 29, *strzela w chmurę* 95; *uderza*, por. *uderzenie, cios pioruna* powsz.

(b) *P. spada; przesywa powietrze, przelatuje po niebie, rozdziela niebo; świdrem leci* TN Krasieczyn 1985; *rozdziiera* chmurę i otwiera niebo 96; w poezji chłopskiej – *rozpruwa topiel ciemności* 94.

(c) Wydaje światło i daje efekt →błyskawicy: *P. miga, rozwidnia, rozjaśnia niebo*. Polski *P. błyska*, a pogrom *leci aż do morza* 50.

(d) *Ryczy* 87, a jego głos podobny jest do ryku wielkiego zwierzęcia 1, →grzmot, →grom.

(e) *P. traska* 89, 90 i *związuje niebo łańcuchem* 93.

(f) *P. razi, poraża, zapala* powsz. i *pali* K 39 Pom 499, por. 99. W przysł. *Kto sam siebie chwali, tego piorun pali* NKPP chwalić 29.

(g) *P. wstrząsa ziemią, pobudzając jej wegetację* 90. *P.*, który uderza, wbija się w ziemię, a potem (po siedmiu latach) wychodzi na powierzchnię *Szyf Trad* 68, →kamień piorunowy.

Czynności *P.* najczęściej przywoływane są w *złorzeczeniach* i przekleństwach typu: *Bodaj/niech cię (jasny/siarczysty/ognisty) piorun trzasł/zabił/ubił raził!* 9. W pieśniach i przyśpiewkach miłosnych i zalotnych zawiedziony chłopak *złorzeczy* dziewczynie, by ją *P. trzasł* 21A, B, 31, 46; przeklina dziewczynę obłudną 27, z jej matką K 25 Maz 215, K 2 San 202 i całą rodziną 25. Dziewczyna, której *róże/rumianki z wianuszka opadły/ogniły, na liczku jagody zagasły*, tzn. utraciła dziewictwo 22B, 23, *życzy* chłopakowi, by *zabił go P.* 26, podob. 22A, C, E, 28. *Złorzeczy* rywalce, by *biły w nią ogniście pioruny/piorunowe grady* 24. Dziewczyna, która utraciła *kochaneczka* na wojnie, prosi, by *Francuzów pioruny zabiły* 30. W pieśniach żołnierskich w ten sposób przeklina się *Niemca* i *majora* 47B, w pieśniach historycznych i patriotycznych – *cesarza Napoleona* 49, w pieśniach rekruckich – *Nowy Sącz* (być może miejsce poboru rekrutów) 47A. W pieśniach więziennych więźniowie proszą, by *P. biły w więzienne mury* 54.

W pieśniach dożynkowych *żniwiarze* *życzą* przodownikowi, *bodajby go piorun trzasł* za to, że *chodził do roboty wcześniej rano* 18.

● *P.* i zjawiska im towarzyszące są odbierane jako forma epifanii – w *grzmotach* i *piorunach* objawia się siła *boska* 97, 98. Chłopskiemu poecie przypominają *boży bicz*, bo *Bóg popędza chmury piorunami* 88. *P.* jako zjawisko przyrody wzbudzające strach, obdarzono *czcią*. By go nie przywołać, nie wymawiano słowa *piorun* 85.

● *P.* traktowano jako *narzędzie* działania osobowego sprawcy, który *miota, rzuca, sypie P.* – stąd wtórn timer metaf. *miotac, rzucac, ciskać pioruny* a. *piorunami* (na kogo, na co) ‘oburzac się; wyrażac (wzrokiem) oburzenie’, *sypac piorunami* ‘przeklinać’, (mieć) *pioruny w oczach, w twarzy; pioruny słów, gniewu, przekleństw; piorunujące spojrzenie* ‘wyrażające oburzenie, gromiące kogoś’. Wedle wierzeń od *P.* pochodził pierwszy ogień – *boży ogień* Baz Tatr 83.

Wierzono, że wielkie grzmoty, *P. jasny* (i ognisty dym z nieba) wystąpią przy końcu świata 19, 37 i w dzień Sądu Ostatecznego 36.

Jako *narzędzia* kary 97 *Bóg* używa *P.* za przekroczenie zakazów religijnych i norm etycznych 78D, choć według przysłowia – *Dawno by Bogu piorunów nie stało, gdyby za każdym grzechem się ciskało*. NKPP *Bóg* 171.

(a) P. jest narzędziem kary wobec bezbożnych 66: uderza w bezbożnego hrabiego i tych, którzy występują przeciw Bogu i wierze chrześcijańskiej: 76B, zabija panią, która naśmiewa się z pobożnych zachowań innych osób 74A i pasterza kpiącego z modlitwy innych i nieszanującego chleba 76A. P. (z *zjaśnogo słońca*) zabija króla, który wydał wyrok na św. Barbarę 33A i św. Dorotę 33B. W widowisku bożonarodzeniowym P. jest znakiem kary, jaka czeka okrutnego króla Heroda 14.

(b) P. karze tych, którzy pracowali w niedzielę i święta Kul Wiel 3/520: wedle listu z nieba P. będą karą, jaką ludziom wymierzy Chrystus za nieświętowanie niedzieli i nieszanowanie święta 55A (nie będą szkodzić jedynie tym, którzy zachowają boskie przykazania 55B lub tym, którzy będą czytać list z nieba 56); uderza w chatę szewca, który pracował w Wielkanoc 74Ba, w chłopca, który woził siano w niedzielę 74Bb, w karcznię z ludźmi, w której pito podczas nabożeństwa 74D. Uderza w tych, którzy pieką chleb w piątek Kul Wiel 3/520, bo „rozraniają” tym rany Zbawiciela Wisła 1894/721. Bije w tych, którzy nie uszanowali miejsca świętego, np. w żołdaków szalejących w kościele 74C.

(c) Karze za kontakty z diabłem: na prośbę dziewczyny wydanej przez mocą za męża – P. uderza w orszak weselny 63. Zabija ojca, który oddał córkę diabłu 62 i niszczy most, po którym diabeł miał przejechać z dziewczyną do ślubu 71B.

(d) Karze zabójców: żonę, która zabija męża 40, bratobójcę LL 1959/3-4/77, synową, która udusiła teścia 39, trzaska w dwór dziedzica, który doprowadził do samobójstwa syna 75A.

(e) P. zabija osoby okrutne i skąpe: okrutnego dziedzica 75B, uderza w zamek, którego panowie troszczyli się o własne bogactwa, a nie o chłopów 75C.

(f) Karze zdrajców i wrogów ojczyzny: pana, który zdradził króla i Litwę 75D, bije w zamek z obcymi (wrogami) Siem Pod 91, ts. K 5 Krak 34. W wierszu Bóg bywa proszony o zesłanie P. na wrogów ojczyzny 57.

(g) Karze rozpustników, osoby niemoralne i rozwiązłe: bije w Sodomę i Gomorę 34; w zamek rycerza, który usiłował nakłonić dziewczynę do złych czynów Stef WarmOp 67; uderza w karcznię, w której miało miejsce pijaństwo i bijatyki LL 1957/3/31.

(h) Karze tych, którzy złamali zasadę „solidarności z życiem”: uderza w tego, kto zabił bociana Kul Wiel 3/520, jaskółkę Sych SGKasz 2/83 lub zniszczył jaskółcze gniazdo Cisz Sławk 179, ZWAK 1887/29.

Ogień powstały od uderzenia P. traktowano jako znak kary bożej 60 lub – przeciwnie – jako znak uświęcenia, tj. jako ogień święty Byst Dz 1/264. W obydwu wypadkach istniało przekonanie, że takiego ognia gasić nie należy 3, 79A. Gaszenie ognia od P. uznawano wręcz za grzech Peł Dem 45 (za Glogerem), Wisła 1891/628, Pol Rud 98 – zgodnie z zasadą, że *Bóg tak chciał* Szyf MiW 156, że nie należy sprzeciwiać się jego woli K 17 Lub 78, ZWAK 1878/125, bo sam Bóg budynek podpalił K 48 Ta-Rz 262 i ten powinien spłonąć do szczętu Kot Urok 72. Jeśli ktoś będzie gasił ogień, P. zabije gaszących ZWAK 1890/189.

Ogień od P. (→ogień piorunowy) można ugasić kwaśnym/zsiadłym/kozim mlekiem 73, 79B. mlekiem od kozy zupełnie białej Wisła 1893/115, Mat NTarg 16; słodkim mlekiem wlanym w ogień Baz Tatr 145; pomyjami, serwatką Święt Nadr 513; kozim ło-

jem ZWAK 1892/253. Na Warmii i Mazurach przy gaszeniu pożaru od P. chodzono ze świętym obrazem, figurą lub ziołami Szyf MiW 156.

Najbardziej rozpowszechnioną praktyką było gaszenie ognia piorunowego chlebem 79Ca, Święt Nadr 513, Fisch Lud 131, Czap Mat 82 i solą św. Agaty 79C, przy czym obchodzono trzy razy z obrazem św. Agaty palący się budynek, a chleb rzucano w ogień Czap Mat 82 lub w stronę wolną od zabudowań Peł Dem 66, podob. ZWAK 1893/35. Na Podhalu kawałek *moskala* ‘owsianego placka’ wrzucano do ognia razem z solą święconą, po czym lano wodę święconą Baz Tatr 137, 145.

Niekiedy wierzono, że ogień powstały od P. może ugasić jedynie uderzenie drugiego P., tzw. *pioruna wodnego* (zob. rodzaje) Peł Dem 45, podob. K 46 Ka-S 462.

● P. jako narzędzie kary boskiej w uderza diabła 45, Mosz Atl z. 3 mapa nr 5, K 34 Cheł 255, Lud 1926/83, Baz Tatr 88, Sim Wierz 237, Krz PBL nr 1148, MAAE 1903/415, w miejsca, w których ukryta jest zła moc, czyli zły duch K 51 Sa-Kr 28, podob. Szyf MiW 98, 135. Fakt ten utrwalił się we frazeologizmach typu: *chowa się jak diabeł od pioruna* NKPP *chować* 1; *przysłużył się jak diabeł piorunowi* NKPP *przysłużyć się*; *pochlebia jak diabeł piorunowi* NKPP *pochlebiać* 3. Diabeł rażony P. rozlewa się w smołę K 34 Cheł 159 „śmierdząca jak piekło” K 17 Lub 78. Podobne przekonania niekiedy wiązano z Żydem: P., który – pędząc za latawcem – uderzył w Żyda, sprawił, że ten rozlał się w smołę Święt Nadr 547.

Bije w: *utopca* Sim Wierz 237, Mosz Atl z. 3 mapa nr 5, *płanetnika* K 19 Kiel 197 oraz *latawca* Mosz Atl z. 3 mapa nr 5, tj. dziecko zmarłe bez chrztu Mosz Atl z. 3 mapa nr 5 i przez siedem lat nieochrzczone K 17 Lub 77, K 48 Ta-Rz 268, Baz Tatr 88, Kul Rop 288, Mosz Kul 2/656. Wierzono także, że *latawiec* spuszcza się na ziemię razem z P., wołając *chrztu, chrztu!* K 7 Krak 60–61, podob. Lud 1897/143. Gdy latawca kto ochrzci, P. uderza w ziemię i w tym miejscu powstaje kamień MAAE 1908/128. Bije w miejsca, w których zakopano nieochrzczone dziecko 64. Uderza w tych, którzy zmarli śmiercią nienaturalną i/lub zgrzeszyli przeciwko „życiu”: w *porońców* Mosz Kul 2/683, Mosz Atl z. 3 mapa nr 5, *samobójców* Kul Rop 288 i *topielców* ZWAK 1890/189. Zabija czarownicę 61.

P. uderza w miejsca i obiekty uznawane powszechnie za demoniczne, za siedlisko diabła lub złego ducha, w wodę ZWAK 1890/133, ZWAK 1886/108, w morze 4B, w staw lub jezioro Kul Wiel 3/521 oraz *mokradła* K 46 Ka-S 461, por. żartobliwe powiedzenie z okolic Radzyna Podlaskiego o miejscowościach z podmokłymi gruntami: *Ostrowieckie siano, grabowiecki las, bodaj was piorun trzasł*. NKPP Ostrówek. Jeśli uderzy w wodę, to będzie ona mętna i brudna przez dwa tygodnie ZWAK 1890/133 lub zamieni się w krew ZWAK 1886/108.

P. uderza w różne zoomorficzne postaci diabła, w: *mysz* K 51 Sa-Kr 28 oraz w *psa* (stąd przekonanie, że należy wyrzucić psy i koty na dwór, bo to one ściągają P. ZWAK 1878/130, podob. Sych SGKasz 4/262). Diabeł uciekający przed P. szuka schronienia w czarnym psie, koniu, cielęciu lub kocie Kul Wiel 3/521.

P. uderza w najwyższe drzewa 4A – w drzewa, które są siedliskiem złego ducha Łęga Świec 124, Baz Tatr 159 i diabła Lor Kasz 89, uderza w *złe drzewo* Baz Tatr 88, zwłaszcza w: *dąb* 84a–c, *wierzbę* 51, Kul Wiel 3/521, 529, Peł Dem 61, TN Cholewice 1985; *buk* Szyf MiW 139, *sosnę* 84a, Szyf MiW 139, *brzozę* Szyf MiW 139, *jesion* 84d, Szyf MiW 139, *wiąz* 84b, *klon* Szyf MiW 139, *jodłę* Baz Tatr 165 i *osikę* Sych SGKasz 3/339,

która – wedle legend i wierzeń – jest tym drzewem, które odmówiło schronienia Matce Boskiej 70 i jednocześnie tym, na którym powiesił się Judasz Mat NTarg 9, Baz Tatr 165. Ogólnie, P. bije w drzewo, na które Pan Bóg gniewa się, bo „ludziom despekt czyni” Baz Tatr 88.

Zdolność przyciągania P. mają niektóre rośliny, np. kąkol *Agrostemma githago* Kul Wiel 3/521, Lud 1932/95 oraz widłak, tzw. *babimór* Kul Wiel 3/521 lub *wiewiórczyn* *Lycopodium clavatum* Lud 1932/99, dlatego też usuwano je z ogródków przydomowych i z całego obejścia.

Trzaska w najwyższe góry, skały, szczyty 4A, w kamień (zwany *przekłętym*) K 53 Lit 418 i w bydlę Goł Lud 151.

Zgodnie z powszechnymi przekonaniami, P. biją wszędzie: na bory K 46 Ka-S 461 i lasy Kot Las 81, na pola K 46 Ka-S 461, Kot Las 81, w sterty Szym Dom 347 i w budynki Bąk Kramsk 74: w domy 53, 69, Kot Las 81, K 34 Cheł 255, w stodoły Wisła 1887/303, LL 1975/3/46, a nawet w cerkwie 73, K 34 Cheł 255, w figury, kaplice Fed Żar 300, K 43 Śl 27 i inne miejsca poświęcone, jeśli tam skrył się zły duch Fed Żar 300. W podaniu z Pomorza, gdy P. uderzył w kościół, obraz Matki Boskiej pozostał nietknięty przez ogień K 39 Pom 22.

P. uderza w człowieka TN Banachy 1984, TN Krasiczyn 1985, Szym Dom 347, K 48 Ta-Rz 282, zwłaszcza gdy kryje się za nim zły duch Goł Lud 151 lub gdy zły w nim mieszka Sim Wierz 237. Zabija grzeszną dziewczkę K 45 Gór 535.

Człowieka uderzonego przez P. zakopywano do ziemi 80, Łęga Malb 138, Łęga Świec 124, obkładano ziemią, wierząc, że ziemia wyciąga P. 80, podob. Nitsch Tek 349, lub chmielem TN Krasiczyn 1985. Wedle innych opinii tego, kogo poraził P., nie należy ratować Szyf Trad 68, Szyf MiW 156, Kul MiW 439, a jeśli P. go zabił, nie należy grzebać jego ciała w poświęconej ziemi, gdyż P. zabił w nim duszę i ciało Kul Wiel 3/520.

Śmierć od P. uznawano też niekiedy za szczęśliwą K 51 Sa-Kr 33, a działaniu P. przypisywano moc sakralizującą. Wierzono, że jeśli P. trafi w człowieka bez grzechu, to ten idzie prosto do nieba K 19 Kiel 197–198.

P. nie uderza: w drzewa związane z Matką Boską: w lipę (na lipie Matka Boska objawiła się np. w Świętej Lipce) Łęga Świec 126, Kul Wiel 3/529, PSL 1963/2/104, Szyf MiW 139, ZWAK 1884/292, Was Jag 98, Tom Drz 87, 89, bo lipa to święte drzewo Sych SGKasz 2/355; leszczynę, gdyż wedle legendy pod nią ukryła się św. Rodzina podczas ucieczki do Egiptu 70, 82A, 84d; klon (na nim objawiła się Matka Boska np. w Grytwałdzie) PSL 1963/2/104, Szyf MiW 139. P. nie uderza też w kasztan 84d, orzech TN Krasiczyn 1985, brzozę Kul Wiel 3/521; topolę Kul Wiel 3/521; jaśmin 84d; głóg Karw Dobrz 196; głóg krzyżowy ZWAK 1890/131; łopian ŁSE 1962/140; pokrzywę, por. przysł. *W pokrzywę piorun nie uderza* NKPP pokrzywa 12. Nie bije również w budynki, na których znajduje się: gniazdo bocianie Fisch Lud 131, Byst Etn 154, Kul Wiel 3/494, Szyf MiW 137, PSL 1961/1/15, Kot Urok 77, ŁSE 1963/128–129, Święt Nadr 585, gdyż przynosi ono domowi szczęście ZWAK 1881/108; gdy bociany się rusza albo do nich strzela, to się sprowadza P. i grad Cisz Sławk 182, ZWAK 1887/32; zabicie bociana lub popsucie mu gniazda, sprowadza P. oraz chmury/deszczę K 7 Krak 111, Lud 1908/171, por. przysł. *Gdzie bocian na gnieździe siedzi, tam piorun nie uderzy* NKPP bocian 8; w zagrody, w których mieszkają lub hodowane są gołębie Kot Urok 77, ZWAK 1889/72, Lud 1902/358, Lud 1896/227; jaskółki Fisch Lud 131, Kot Urok 77. Jeśli ktoś zrzuci jaskółce gniazdo ZWAK 1887/29 lub zabije jaskółkę Sych SGKasz 2/83,

to będą bić P. P. nie bije w domy, w których hodowane są b a r a n y i w pasterza, który ma je przy sobie Lud 1896/227.

Mimo powszechnego przekonania, że przed uderzeniem P. nie można się skryć Etnl 1990 Mat 181, starano się wystrzegać pewnych miejsc. Nie budowano np. domu na źródle Kot Urok 72 lub tam, gdzie od uderzenia P. spłonął poprzedni budynek ZWAK 1890/193, ZWAK 1886/86, Kul Rop 306, Kot Urok 72, Fisch Lud 129.

W czasie P. nie stawano pod drzewem K 48 Ta-Rz 282, ZWAK 1890/189, TN Krasiczyn 1985, Czup Mat 74, TN Motycz 1985. Nie należało też szybko biegać ani też bawić się lalką, gdyż P. może wziąć człowieka lub lalkę za *latawca* i uderzyć Święt Nadr 512. Matka aż do chrztu nie powinna zostawiać swojego dziecka bez opieki, bo później w czasie burzy mogłyby w jej dom uderzać P. Kot Urok 80, Lud 1978/203.

☑ ☒ Zarówno jako zjawisko fizyczne, jak też znak gniewu Boga, P. budzi grozę i strach. P. i grzmotów bał się św. Jerzy ZWAK 1886/108, Kuch Pol 14, który ze strachu skoczył na *miesiączek* i tam już pozostał Lud 1926/49; boi się ich *utopek* i dlatego przychodzi do chałupy gospodarza Sim ŚlOpol 137. W opowieści obawiają się ich chłop i baba – i decydują się na wzajemną spowiedź TN Gielczew 1971, nie bał się ich jedynie zbójnik 44. Wedle informacji z Lubelskiego, temu, kto się bał P. i grzmotów, dawano w ręce dwie puste butelki K 17 Lub 78.

W miejscu, w którym uderza P., można znaleźć w ziemi małą czarną kulkę Łęga Świec 124, a po siedmiu latach wyrasta →*kamień piorunowy* SSiSL 1/1/373–378. Kamień ten (zob. Mosz Atl z. 3 mapa nr 4), spadły z nieba wraz z P., zwany też *prątkiem bożym* Łęga Malb 125, Szyf Trad 68, *diablim palcem* Sych SGKasz 4/14, *strzałką piorunową* Szyf Trad 68, *grzmotowym kamieniem* Sim ŚlAntr 12, *kamieniem urażonym* Kup Met 68, chroni przed złem Kuk Krusz 39, sprowadza do domu szczęście Cisz Sławk 153. Sam też stosowany jest w ochronie przed P. Mosz Kul 2/491, Szyf Trad 68, Szyf MiW 157 i w celach leczniczych Szyf Trad 68, Szyf MiW 157, MAAE 1908/132. Przykładano go do chorego miejsca Sim Wierz 237, *uskrobaną* strzałką piorunową (podobnie jak wiórami z drzewa rażonego P.) leczono przestrach ZWAK 1890/189, Wisła 1898/59, *dymienicę* Święt Nadr 613, choroby oczu u ludzi Kul Wiel 3/516, Kuk Krusz 39 i koni Lud 1902/57, choroby płucne Kot Podg 86, zasypywano rany K 42 Maz 320. Wedle wierzeń – kamień piorunowy trzymany przez kobietę pod prawym kolaniem ma spowodować narodziny chłopca, a pod lewym – dziewczynki K 7 Krak 146.

● Drzewo rażone P. miało specjalne znaczenie w magii i lecznictwie Byst Etn 149, dawało siłę i moc Baz Tatr 159. Sproszkowane wióry podawano w mleku dziecku cierpiącemu na *przestrach* MAAE 1908/142, podob. Wisła 1898/59; dziecko okadzano *trzaskami* z drzewa rażonego P. Kot Urok 84. Wodę ze sproszkowanym węglem z domu spalonego przez P. podawano na „wielką chorobę” Święt Nadr 629. Trzaskami drzewa rozszczepionego przez P. obkładano kobietę, która nie mogła urodzić dziecka MAAE 1904/81; dymem z takich drzazg okadzano krowę, aby stała się mleczna Wit Baj 153 i lufy strzelby, aby zwierz padł na miejscu Kot San 173. Kołki z drzewa rażonego P. zatykano w każdym rogu chałupy lub stajni, aby czarownica nie odbierała krowom mleka ZWAK 1890/188. Z drewna takiego robiono kołki do pługów Lud 1906/65, do sochy, bo pole zaorane taką sochą nie rodzi ostu Wisła 1901/180.

Drzewa rażonego przez P. nie wywożono z lasu K 17 Lub 125 i nie używano do budowy 81, Fisch Lud 129, Dwor Maz 212, ŁSE 1963/123 – w przekonaniu, że w tym domu nie

będzie się szczęścić K 42 Maz 407, Chęć Kurp 102, że P. może powtórnie uderzyć w postawiony budynek K 15 Poz 124.

Bydlę zabite przez P. zakopywano głęboko i miejsce to odgradzano, aby wilki nie pożarły padliny, gdyż potem pożerałyby bydło zdrowe Lud 1912/195.

Grzmoty i P. mają negatywny wpływ na ciała zmarłych, gdyż te łatwo się psują Fed Żar 273.

● Według powszechnych wierzeń ludowych sposobami ochrony przed P. i zjawiskami, które z nimi współwystępują, oraz pomocą w ich oddalaniu były zarówno słowa, jak też przedmioty i gesty.

(a) Powszechnym i jednocześnie najprostszym sposobem oddalania P. i odwracania gniewu bożego była *modlitwa*, 10, 12, 58A, C, podob. ŁSE 1967/280. Gdy pojawiały się P., mówiono wówczas: *A Słowo stało się Ciałem i mieszkało między nami* K 48 Ta-Rz 262, *Zdrowaś Mario* lub *Anioł Pański* Was Jag 84, modlitwę do Matki Boskiej, wierząc, że Matka Boska *upuści te burze i burza rozejdzie się* TN Krasiczyn 1985. Śpiewano *Pod Twoją obronę* Czup Mat 76, *Kto się w opiekę* TN Krasiczyn 1985, mówiono *Przed oczy Twoje Panie i Litanię do Wszystkich Świętych* TN Motycz 1985. Utrwalają to przysłowia: *Chłop się nie przeżegna, dopóki piorunu nie usłyszy* 2. Przed burzą i P. chroni zawieszony na drzewie cudowny obraz Pana Jezusa i Matki Boskiej K 48 Ta-Rz 37.

(b) Najczęściej wykorzystywanym środkiem ochronnym przed P. była *gromnica*, czyli świeca z czystego wosku, powszechnie święcona w dniu Matki Boskiej Gromnicznej (2 II, rzadziej też w dniu św. Jana, tj. 24 VI Pośp Śląsk 247) Bar Pil 83, K 5 Krak 252, Udz Krak 48, Baz Tatr 136, 142, Pośp Śląsk 120, okręcana „lnem czesany”, koralami lub innymi paciorkami Wisła 1902/367. Po powrocie z kościoła kopcono dymem zapalanej gromnicy krzyż na *belku* ZWAK 1889/68, TL 1997/3/30, na belkach Stel Pom 93, Sych SGKasz 1/366, *tragarzu* ZWAK 1886/89, ZWAK 1890/62, 189, Udz Krak 48, Lud 1905/185, *powale* Święt Nadr 557, ZWAK 1886/89, ZWAK 1890/189 na *środku izby* Karw Dobrz 184, na *górnej futrynie okna* ZWAK 1886/89, nad drzwiami i oknami Karw Dobrz 184, na *oknach lub drzwiach* ZWAK 1890/189. Opalano też włosy dzieciom, by nie bały się P. i burzy Drab Podl 97, TL 1997/3/30.

Gromnice zapalano w czasie nadchodzących burz, aby oddalić P. K 11 Poz 143, Kul Wiel 3/521, Karw Dobrz 184, Święt Nadr 102, 512–513, Kot Urok 134, Etnl 1995 Biłg 156, TN Motycz 1985, Wisła 1902/363–364, TN Chołowice 1985, TN Krasiczyn 1985, ZWAK 1890/62, Bąk Kramsk 74–75, Lom Baj 181, ustawiano w kominie Lud 1905/185 lub w oknie Kot San 61 (niekiedy tylko kładziono) Lig Górn 165, a w tym czasie domownicy kadzili dom wiankami poświęconymi w oktawę Bożego Ciała Lud 1905/185 lub modlili się Or L 1926/138 – mając nadzieję, że jej światło ochroni dom i domowników przed skutkami →burzy.

(c) Za skuteczny środek w oddalaniu P. uważano *wodę święconą* ŁSE 1965/33, którą lano na krzyż pod podwalinę ŁSE 1963/113, kropiono nią także wokół dom i stajnię Łęga Malb 113. Na Podhalu wynoszono przed dom stoły święcone wodą *trzejkrólową*, na których palono święcone zioła Baz Tatr 145.

(d) Na *cutii* kładziono krzyż ze słomek, który po wieczery wigilijnej wrzucano do pieca chlebowego i spalano po pierwszym wypieku chleba, aby zabezpieczyć dom przed P. Wes Śląsk 214.

(e) W oddalaniu P. stosowano też *kredę święconą* na św. Błażeja (3 II) Was Jag 84. W niektórych wioskach Śląska Opolskiego poświęconą kredą rysowano

kreskę na płocie, wokół zabudowań, aby zabezpieczyć się przed uderzeniem P. Pośp Śląsk 119.

(f) W Istebnej w Wielką Środę na placu kościelnym palono kukłę *judasza* – jej resztki zabierano do domu, by chroniły zagrody przed P. Pośp Śląsk 173.

(g) Ważnym środkiem ochronnym i oddalającym P. była *poświęcona palma* a Stel Pom 213, Bar ŚrodP 85, Karw Dobrz 193, ŁSE 1963/113, Bart PANLub 1/423, Pośp Śląsk 168. Aby P. nie uderzył, wkładano palmę, gałązki palmowe lub krzyżyki z palmy pod pierwszą *przycieś* 'podwalinę' ŁSE 1963/113, pod dach Stel Pom 120, u szczytu domu ZWAK 1882/288, Udż Krak 49, PSL 1971/4/246), nad drzwiami ŁSE 1974/64, przed żniwami – na środku stodoły Stel Pom 120; stawiano w oknie Stel Pom 151, ZWAK 1890/68, MAAE 1906/40, Święt Nadr 512–513, ŁSE 1961/206, Pośp Śląsk 168, w rogu izby lub stodoły Łęga Świec 104, zatykano w strzechę Święt Nadr 512–513, przybijano nad wejściem do budynków Fran Kal 38, podob. Pośp Śląsk 168.

Podczas grzmotów i P., palmę obnoszono wokół domu lub palono Stel Pom 120, 121. Gdy grzmiało, palmowe gałązki kładziono na ogień albo z zapaloną gałązką obchodzono dom, żeby dym odwrócił P. Sych SGKasz 7/217. Palenie gałązek palmowych w czasie P. tłumaczono przekonaniem, że tak daleko jak sięga dym, P. nie ma żadnej władzy Lor Kasz 79 lub że trzeba wykurzyć diabła z komina (co zgodne jest z wiarą, że P. strzela w diabła Kul Rop 282.

Na Podhalu za szczególnie ważne w palmie uważano bazie – te po poświęceniu wkładano za *tragarz*, tj. główną belkę pod pułapem w drewnianym domu Baz Tatr 139, 164. W Wielki Piątek koło północy w okolicach Wieliczki gospodarze robili krzyżyki z *bagienka* poświęconego w palmie (przed wschodem słońca zatykali je na szczytach strzech), a w okolicach Mogilan – z kawałka leszczyny i bagna Wisła 1898/602. W *Kwietniu Niedzielę* 'Niedzielę Palmową' obnoszono bagno (*Ledum palustre* L.) i zostawiano je na dachu domu ZWAK 1882/268.

(h) Na Podgórzu Rzeszowskim w nocy z Wielkiej Soboty na Wielką Niedzielę zatykano krzyżyki z *pędów kokoczek* 'kłokoczyni' na granicach pól, a małe przybijano nad drzwiami wejściowymi jako ochronę przed wszelkim złem i P. Kot Urok 138. Podobne praktyki były na Lubelszczyźnie Wisła 1904/39 i (w Wielki Piątek) na Śląsku Pośp Śląsk 307.

(i) Przez cały rok przechowywano pisanki PSL 1965/2/102, a skorupki z jajek święconych w Wielką Sobotę zarzucano na dach, gdyż miały chronić od P. Kot Urok 163.

(j) Wierzono także, że przed piorunami i G. chroni *tarnina* z ogniska palonego w Wielką Sobotę. Święconą główkę przechowywano razem z palmą za obrazem Bart PANLub 1/423, zatykano za strzechę 83C. W czasie burzy kładziono na oknie ŁSE 1961/205. Ognisko w Wielką Sobotę rozpalano hubami i z palącą się hubą obchodzono domostwo trzy razy TL 2006/1–2/13.

(k) Pomocne w oddalaniu P. miały być też *gałązki i zioła*, którymi majono w Zielone Świątki Szyf MiW 66. W okolicach Tarnowa na Zielone Świątki „umajają” okna i drzwi gałęziami (zwłaszcza czarnej ochy) – ta wedle wierzeń odwraca nawałnice, grady i P. ZWAK 1882/221, Lud 1937/70

(l) Gałązki *drzewek* (przeważnie *brzoze* k), stawianych przy ołtarzach na Boże Ciało zatykano na polach i zagonach Byst Etn 183, Święt Nadr 113–114, w strzechę 83Aa-

c, nad drzwiami lub oknami, za obrazami Bart PANLub 1/482–483 lub w kącie *zastolnym* Dwor Maz 108, na oknie w doniczkach z kwiatkami 83Ae lub palono 83Ad. W czasie burzy wystawiano je w oknach ZWAK 1893/133, wierząc, że Pan Jezus oddali wtedy burze i grzmoty.

(l) Środkiem stosowanym w ochronie przed P. (burzą z błyskawicami i grzmotami) były wianki święcone w oktawę Bożego Ciała 83B; wkładano je pod pierwszą belkę ŁSE 1963/113, zawieszano na zewnątrz domu nad oknem ZWAK 1887/29, Cisz Sławk 179, Baz Tatr 157, Peł Dem 65 na (frontowej) ścianie Wit Baj 152, K 7 Krak 243, w oknie wewnątrz chaty Chęć Kurp 90, przy drzwiach wejściowych Kot San 72 lub przy obrazach świętych K 42 Maz 402, K 7 Krak 243, pod ścianą Święt Nadr 512–513, nad drzwiami stajni K 5 Krak 297, w komorze obok ziela święconego na Matkę Boską Zielną Kot San 72, wkładano w podwaliny budowanego domu Dwor Maz 109, pod węgły stodoły Kul Rop 273, w pierwszy snopek w *sąsieku* w stodole lub okadzano nimi dzieżę Dwor Maz 109. Do wianków – przeciw P. i grzmotom – wkładano zioło zwane *grzmotkiem* 83Bb,d, K 42 Maz 320, 321 i przywiązywano je do gałązki leszczynowej Karw Dobrz 202, podob. Cisz Sławk 38. Gdy zbliżała się burza, zioła z wianków (zawierające *grzmot/grzmotnik* i *błyskawicę*) palono 83Ba, kadzono nimi dom i zabudowania gospodarcze 83B, wierząc, że dym oddala *grzmoty*, rozprasza chmury i chroni przed P.

(m) W czasie P. i grzmotów wtykano w strzechę bylicę ZWAK 1879/27, kadzono nią – zgodnie z wiarą, że ma ona zdolność odpędzania P. i czartów, którzy „burzę powietrzną mieszają” K 2 San 252.

(n) Wierzono, że od P. i grzmotów chroni *leszczyna* 84d, która wedle legendy ukryła Matkę Boską i Pana Jezusa podczas ucieczki do Egiptu ZWAK 1887/52. Z tego względu należy się pod nią skryć w czasie P. i grzmotów, a unikać osiki, która schronienia odmówiła 70. Z tego samego powodu z prętów leszczynowych robiono krzyżyki i zatykano je na końcu dachu lub kalenicy ZWAK 1882/245, Wisła 1902/125, a święcone w Wielką Sobotę gałązki leszczyny zatykano na końcach zagonów Baz Tatr 164 lub za strzechę K 48 Ta-Rz 281. Gałązki leszczyny brano także do wianków święconych w oktawę Bożego Ciała Cisz Sławk 38 i zatykano w strzechy domów na Zielone Święta 82B, Kul Wiel 3/528, na św. Jana Mat NTarg 9, podob.. Peł Dem 64.

(o) Gałązki *wierzby*, specjalnie poświęconej (w dniu 5 V), wtykano w ściany chałupy Kot Podg 70, w pola i budynki Kot Urok 107, Kul Wiel 3/56, by zabezpieczyć się przed P.

(p) Od P. trzymano w domach i wkładano w zagony z kapustą gałązki lipy Kul Wiel 2/319.

(q) Ważnym środkiem ochronnym były *zioła* święcone w dniu Matki Boskiej Zielnej (15 VIII) Byst Etn 184, Pośp Śląsk 263, które wieszano w izbie lub pod świętymi obrazami Bar Pil 88, K 11 Poz 147–148. W celu uchronienia się od P. i zarazy morowej kadzono nimi dookoła chałupy K 11 Poz 147–148, a gdy nadciągały groźne chmury, okadzano nimi chaty, budynki gospodarskie, a nawet granice pól Fisch Lud 144.

(r) Gdy nadciągała burza z P., uderzano w *dzwon* y TN Krasieczyn 1985, podob. Fisch Lud 131, Lom Baj 181; dzwoniło w kapliczkach K 45 Gór 496. W tym samym celu używano też poświęconego dzwonka Łega Malb 113, zwanego też *dzwonkiem loretańskim*. Podczas burzy z P. młoda i niewinna dziewczynka lub mały chłopiec, dzwoniąc tym dzwonkiem, obiegała wkoło domostwo K 42 Maz 401 – aby chmura pod wpływem

jego dźwięku rozerwała się, burza rozdzieliła i rozbiła, a P. nie uderzył K 17 Lub 82. Pozostali domownicy kadzili wówczas w izbach poświęconymi ziołami K 42 Maz 401–402 i modlili się pobożnie K 7 Krak 244.

(s) W okolicach Kolbuszowej na ołtarzu obok statuy Chrystusa ustawiano dwie kępy żyta, które stały tam aż do następnego roku Kot Urok 107. W niektórych stronach w węgly nowo wybudowanego domu wkładano ewangelie ZWAK 1889/68.

(t) By odwrócić P., przed dom wystawiano narzędzia, które miały kontakt z piecem i ogniem, zwłaszcza *kosior*, *ożóg* i *pomietluch*, tzn. miotłę lub wiecheć słomy do czyszczenia pieca chlebowego Dwor Maz 220 i łopatę, używaną do wsadzania chleba do pieca Peł Dem 64, ZWAK 1886/108, Święt Nadr 512, Kot Urok 77, K 48 Ta-Rz 261, Baz Tatr 145, Pośp Śląsk 264.

(u) Przed domem wystawiano metalowe, ostre narzędzia (np. kosę na długiej żerdzi) Fisch Lud 131 i wywracano do góry nogami żarna ZWAK 1886/108 – po to, by w sposób magiczny „rozciąć” chmurę.

(w) W ochronie przed P. wieś oborywano – a robiła to para bliźniąt i bliźniacze woły 77, podob. Drab Podl 57.

(y) Baca zabierał ze sobą na hale święconą hubkę – zgodnie z przekonaniem, że od tego P. nie strzeli w szłas Baz Tatr 166; zabierał na hale *bazicki*, aby chroniły szłas od P. Baz Tatr 164; pod próg szłasu kładziono cis, *smrek* i *lesce* Baz Tatr 162. Smrek sadzono też koło domu – wierząc, że chroni przed P. i złymi duchami Baz Tatr 160.

(z) Gdy zbliżała się burza z P., trzykrotnie obracano strzałkę piorunową, mówiąc zaklęcia i ciskając ją z całej siły w drzwi Wisła 1889/496 Sieradz. Bursztyn przytykali do ognia, by wydał zapach, który broni od P., „siły wzmacnia, burze odwraca” Lud 1947/290.

(ż) Wykonywano działania imitacyjne, przypominające światło i ruch błyskawic i P.: w Zielone Świątki chłopcy biegali po polach i wymachiwali żerdziami z zapaloną na ich końcach słomą, aby oddalić P. od pól Byst Etn 182, podob. Pośp Śląsk 232.

(ź) W Pińczowskiem wyrzucano przed dom korale i srebrne pieniądze ZWAK 1879/14.

! W czasie P. i towarzyszących im zjawisk należało zaprzestać czynności, które – na zasadzie podobieństwa – mogły wywołać P. i/lub grzmoty. Gdy grzmiało i błyskało się, nie należało: zapalać ognia, aby P. nie uderzył w dom Stel Pom 240. Po jedzeniu nie należało kłaść łyżek na krzyż, aby P. nie uderzył ZWAK 1885/44. Podczas burzy z grzmotami i P. nie stawano w oknie Dwor Maz 217 i na progu ZWAK 1886/107. Jako niebezpieczne uznawano stanie nad wodą, bo woda ściąga P. ZWAK 1886/107, ZWAK 1890/189.

Nie należało mieć przy sobie kawałków stali, żelaza TN Krasiczyn 1985, metalowych przedmiotów lub narzędzi TN Motycz 1985, np.: sierpa Czap Mat 81, kosy TN Motycz 1985, wideł, motyki, siekiery TN Krasiczyn 1985, kluczy (bo w nich chowa się diabeł) 67.

W Wielkopolsce zakazywano podczas burzy bić w dzwony, by nie sprowokować P. Kul Wiel 3/521.

Podczas P. należało wykonać pewne czynności: z a k r y w a ć l u s t r a, aby P. się w nim nie odbił i nie strzelił w ten dom Red. Stryjna 1986, a także schronić się w kącie izby i mówić pacierz ZWAK 1890/189.

W bajkach i opowieściach wierzeniowych przed uderzeniem P. człowieka nie uchroni: granitowy gmach 58C, kamienny *dom* 58A, 58C, 59, dom podwójnie sklepiony 58A, *żelazne* sklepienie 58A, kamienna piwnica 58B lub *piwnica ze stalową blachą* 58A czy żelazna skrzynia 58B. Wszystko zależy od woli Boga 58B.

∞ Zgodnie z powszechnymi przekonaniami, w dni świąteczne nie należało pracować, gdyż praca w takie dni groziła karą niebios. Dotyczyło to zwłaszcza święta Przemienienia Pańskiego (6 VIII) Wisła 1897/118 i dnia *św. Piotra w okowach* (1 VIII), potocznie zwanego *Palikopą*. W dniu *Palikopy* świętowano do południa K 27 Maz 137, a jeśli już pracowano, to na cudzych polach Byst Etn 184, wierząc, że za pracę na swoim *Na św. Palikopy grom popali snopy* 8, podob. Bar ŚródP 303.

Burzę z P. traktowano jako znak obecności *d i a b ł a* i sił nieczystych 67, 68, kojarzono z tzw. „diabelskim świętem” K 21 Rad 214. W bajce przy grzmotach, błyskawicach i P. król odnajduje żonę i dzieci Cheł Przas 1/163, a bracia zdobywają *p i e n i ą d z e* zbójców TN Dereźnia 1967, w podaniu przy P., grzmotach i błyskawicach pojawia się duch pokutującego rabina K 15 Poz 211–212.

W czasie P. i grzmotów – według wierzeń – można upiększyć twarz zebraną wodą Wisła 1901/754. Woda deszczowa zbierana w takim czasie chroni przed piegami K 7 Krak 144.

♠ (a) Wierzono, że P. w styczniu są zapowiedzią gniewu Bożego i posuchy, nieurodzaju lub zarazy na plony, bydło lub ludzi Lud 1905/199. P., grzmoty i błyskawice miały zapowiadać zjawienie się komety K 48 Ta-Rz 259.

(b) Burze i P. w lecie będą, jeśli gromnica podczas sumy w dniu święta Matki Boskiej Gromniczej (2 II) pryska Or L 1926/138. Uderzenie P. zapowiada kukułka, jeśli siada na drzewie blisko domu Kul Wiel 3/521. Na Mazowszu wierzono, że jeśli przyjdą kołędnicy, w danym roku w wieś nie uderzy P. Dwor Maz 42.

≈ ✕ W przekleństwach i utartych wyrażeniach wymienia się P. z *d i a b ł e m* i siłą nieczystą: *do pioruna/diabła/licha, do stu piorunów/diablów* oraz *gromem* jako narzędziem kary, por. fraz.: *jak/jakby piorun/grom z jasnego nieba; żeby cię jasny grom/piorun spalił*. Podobnie jest w wykrzyknieniach wyrażających oburzenie, gniew: *do stu piorunów/gromów/ d i a b ł ó w*. W zamówieniu *na pioruny gorące, na lasy, na bory, na wody zimne* wysyłana jest febra 13.

P. jest narzędziem kary boskiej i symbolem mocy Boga walczącego ze złem (diabłem). W senniku ludowym P. zapowiada ogólnie *coś dobrego* Nieb Pol 147, *nowinę, wiadomość*, rzadziej – *nie s z c z ę ś c i e* Nieb Pol 198. Echo zapładniającej funkcji P. obecne jest w sennikowej wykładni, zgodnie z którą *uderzenie pioruna to ciąża* Nieb Pol 198.

W zagadce symbolem P. jest duże, silne *z w i e r z ę* (wół), którego ryk słyhać *na sto gór/mil/na milion / na cały świat* 1, por. też 87.

DOKUMENTACJA

ZAGADKI

1 – Wół ryczy na sto gór/mil, słyhać go na milion/na cały świat.

Ryczy wół na sto gór. (Piorun). LL 1957/3/38, war.: . . . , *a na cały świat go słyhać.* (Grom). LL 1991/1–6/52; *Ryci wół na sto mil, a na milion go słyseć.* ZWAK 1883/88; . . . *o milion go słyhać.* (Grzmot piorunowy). Folf Zag nr 137, ts. ZWAK 1877/135; war. →grzmot nr 1, →grom nr 1.

PRZYSŁOWIA

2 – Chłop się nie przeżegna, dopóki piorunu nie usłyszysz. NKPP chłop 134, tamże war.: *Jak Bóg zagrzmi, to chłop docierza.*

3 – Ognia od pioruna nie należy gasić.

Ognia roznieconego od pioruna gasić nie należy. NKPP ogień 42, tamże war.: *W co dziś pieron trzaśnie, niech się pali, jaz samo zgaśnie.* [Według Bystronia przysłowie jest pogłosem wierzeń ludowych; ogień od pioruna, jako zesłany z nieba, nie daje się ugasić w przeciwieństwie do zwykłego, który można zgasić nawet pomyjami.]

4 A – Piorun/grom (z chmury) bije w/na najwyższe góry/skały/szczyty/wieże/drzewa/domy/morze.

a. *W najwyższe góry bije piorun z chmury.* NKPP góra 21, tamże war.: . . . *najczęściej biją pioruny; . . . grom uderzô. Na wysokie wieże i góry biją pioruny z natury; Na wysokie góry, domy rady często biją gromy; podob.: Na wielkie skały pioruny biją.* NKPP skała 2; *W nówiksze szczytë grom uderzô.* NKPP góra 21.

b. *W najwyższe drzewa pioruny biją.* NKPP drzewo 63a.

4 B – W morze biją gromë bożë. NKPP morze 65.

5 – Grzmot nie piorun, krew nie woda. NKPP grzmot 2, ts. NKPP krew 14e.

6 – Bez grzmotu pioruny straszliwsze. NKPP piorun 1.

7 – Piorun páli, ale kej potemu zaráz grom wuderzi, ten wegasi. NKPP piorun 10. [Wiara ludowa, iż są pioruny, które zapalają i inne, które pożar gaszą.]

8 – Na św. Palikopy biją pioruny / grom popali snopy.

Świętego Piotra w okowach pioruny biją. NKPP Piotra św. w okowach – Palikopy 2d, tamże war.: *Na świętego Palikopy grom popali snopy.*

PRZEKLEŃSTWA I ŻŁORZECZENIA

9 – Bodaj/niech cię (jasny/siarczysty/ognisty) piorun trzasł/zabił/ubił/raził!

Bodaj cię jasne pioruny zabiły! K 73 Krak 2/519; *A bodaj cię pioruny ubiły!* K 16 Lub 26; *Żeby cię siarczyste pioruny zabiły!* ZWAK 1878/178; *Bodaj cię jasny piorun trzasł!* ZWAK 1878/174; war.: *Bodaj cię pierun trzasł!* K 28 Maz 31; *Niech to piorun trzaśnie!* NKPP piorun 8; *Ażeby cię pioruny trzasły.* K 22 Łęcz 11; *Żeby cię piorun trzasł.* Kul Wiel 3/222; *Żeby cię siarczyste pioruny zatrzasły!* K 5 Poz 120; *Bodaj cię siarczyste raziły pieruny!* K 28 Maz 31; *Bodaj cię ogniste, siarczyste pioruny* K 9 Poz 269; por. pieśni dożynkowe nr 18, pieśni zalotne i miłosne nr 21–25.

MODLITWY I MODLITEWKI

10 A – [Fragment modlitwy o Boże błogosławieństwo dla urodzajów polnych:] *Miłosierny Boże, od wszego złego, od głodu, moru, ognia i wojny, od piorunów i gradu, od zniewagi darów i dobrodziejstw Twoich – zachowaj nas Panie.* Siw Błog 18.

10 B – *Panie Jezu Chryste, proszę cię o zachowanie od wszelkich burz, ognia i piorunów, amen.* Peł Dem 65.

10 C – *O święta Panno Barbaro, bądź Barbarą – Turkom tyranom, bądź święta chrześcija-nom. Oddal od nas grady, grzmoty, niepogody, pierony, uprosz nam czas złoty.* ZWAK 1885/49.

11 – Bóg jest panem piorunów i rządcą grzmotów.

Boże moj z nieba i ziemi panie piorunow i grzmotu rządcu wielbłą przedwieczna mądrość Twoię ześ na postrach wszystkich ludzi na pokazanie nad nami wszystkimi mocy grzmoty i pioruny wynalazł oto panie i ja mizerny grzesznik pod piorunem Twoim jestem jako żelazo pod uderzeniem młota jako cel pod wypuszczoną strzałą nie wiem jeżeli nie na mnie te pioruny są zgotowane oto teraz upadam na kolana przed majestatem Twoim Boskim i wyznawam ześ Ty jest zycia mojego y śmierci mojem własnym i sprawcą dlatego podaję się do woli Twojej w sądach Twoich skrytych i niedościgłych jeżeli tak podoba sie Tobie i widzisz ze to z pożytkiem zbawienia duszy mojej będzie niech i od piorunu umieram jednak i tego samego dla Twej szczególnej chęć miłości o Boże ze wszystkiego serca mego i ze wszystkiej duszy mojej kocham dobroć Twoję nieskończoną i godność twoję najwyższą najwięcej szacuję i dlatego nie dla bojaźni mąk piekielnych na którym ja nie mało zaszyły dla Twojej miłości zatuję serdecznie.

Wit Krak 142.

12 – Kto będzie modlitewkę odmawiał, nie zginie wśród burzy, piorunów i gromów.

Pietrze, Pawle, nie żałujcie ty moi krewki! Ale idźcie na cały świat I nauczajcie wszystkie narody: Kto będzie tę modlitewkę odmawiał, Będą mu się anioły radowały, Rajske wrota otwierały, A piekielne zatyczały. Nie zginie wśród burzy i pieronów, Ani wśród żadnych gromów. Włos mu z głowy nie spadnie, A po śmierci do nieba wpadnie. Kot Zn 462.

ZAMÓWIENIA

13 – Na pioruny gorące/na lasy/na bory/na wody zimne wysyłana jest febra.

[Zamówienie febry:] *W imię Ojca i Syna i Ducha ś. nie męcz, nie dręcz, nie trzęś, nie ograżaj, idź na lasy, na bory, na wody, na zimne, na pieruny na gorące, z pomocą Boską, z Matką Boską, ze wszystkimi Świętymi i z Aniołami Bożemi!* K 15 Poz 158, ts. Kul Wiel 3/415.

WIDOWISKA BOŻONARODZENIOWE

14 – Pioruny i grzmoty są znakiem kary, jaka spotka króla Heroda.

O królu, królu, bój sie Boga, bo śmierć stoi u proga. Pioruny, grzmoty, nad tobą królu wielkie kłopoty. TN Abramów 1974; war.: Raty, granaty, pioruny, grzmoty! Nad Tobo, Herodzi, wielkie kłopoty! Bart Lub 224; A jak się masz, królu, cesarzu, krwawy mocarzu, nie lękaj mie sie, jestem anioł – twojego tronu, lecz ufaj tylko mnie, bo strzały, granaty, pioruny, grzmoty nad tobo dręczo. Bart PANLub 1/310.

KOLEDY I PASTORAŁKI

15 – Jasność bije piorunami, zwiastując narodziny Mesjasza – pasterze jej się boją.

Gwałtu, gwałtu, pastuszkowie! Słyszcie, słyszcie, coś wam powiem: – Ogień sie błyska, a droga śliska, uciekać! Strachy, strachy nad strachami, jasność bije piorunami! O tam do kata, już koniec świata, źle z nami. Bart Lub 152, inne war. zob. Bart PANLub 1/171.

PIEŚNI WIOSENNE

16 – Śpiewajże skowroneczku, A ja niechże orzę, Bo wnet dla mnie i dla ciebie Zgaśnie światło zorze. Ow obłok, co na sklepie Niebieskim się wozi, – Zachowany w nim piorun Ciemną śmiercią grozi. Rog Śląsk 201.

PIEŚNI WIELKOPOSTNE

17 – Obłoki, chmury dżdżyste, pioruny, błyskawice, wiatry, grady, mrozy, śniegi płaczą nad grobem Chrystusa.

Płacz jasne słońce, płacz koło miesięczne, zalejcie gwiazdy światła swoje wdzięczne, płaczcie promienie z nieba wywieszzone, wasze przedniejsze światło zagaszone. Płaczcie obłoki, płaczcie chmury dżdżyste, lzy miasto rosy wylejcie rześiste. Płaczcie pioruny, płaczcie błyskawice, nad grobem króla niebieskiej stolicy. Płaczcie i wiatry, i niebieskie biegi. Płaczcie dżdże, grady,

plączcie mrozy, śniegi. Plączcie ścieląc się pod swemi górami, w tym grobie leży, który władał wami. K 20 Rad 102, war.: Miod Pas 97, TN Łubcze 1978.

PIEŚNI DOŻYNKOWE

18 – [Pod adresem przodownika:] *Bodaj-że cię ty przedecku (na przodzie) piorun trzas, co chodziłeś na poleczko bardzo wczas.* K 22 Łęcz 38, ts. ŁSE 1961/58; por. przekleństwa nr 9.

PIEŚNI POGRZEBOWE

19 – *Wielkie grzmoty i straszne pioruny będą były przy końcu świata.*

[O Sądzie Ostatecznym:] *Przed skończeniem dni świata wszystko ludzkos'c' będzie, gdy "ognisty dym z nieba na cały świat pójdzie. Wielkie grzmoty, pioruny będą strasznie były, wszystkie miasta ji wioski będą sji paliły.* Etnl 1998 Biał 300; war.: *Wielkie grzmoty, pioruny będą strasznie były, wszystkie miasta ji wioski będą sji paliły. Święty Michał zatrąbi w trąbę głosu swego, "o, powstanie, umarli, do Sądu Bożego.* Etnl 1998 Biał 300.

20 – *Zegar bije, powietrze straszy cię grzmotami, chce i prędko dotrzeć, krzeszyć piorunami. Zegar bije, morskie się burza nawalności, zastąpią cię, grzeszniku, z twojej zawziętości.* Etnl 1998 Szym 238; war.: . . . *powietrze straszyć cię grzmotami chce i prędko lotnemi kruszyć piorunami.* Bart PANLub 2/684.

PIEŚNI I PRZYŚPIEWKI MIŁOSNE I ZALOTNE

21 A – *Chłopak złorzeczy dziewczynie, której już nie kocha/nie cierpi, żeby/bodaj/niech ja/cię piorun trzasł/trzaśnie/trzy pioruny trzasły.*

a. *A i kochałem cię, dziewczę, a i kochałem cię, strasznie, a i teraz cię nie kocham, i niech cię piorun trzaśnie. A i ciebie, dziewczyno, i trzy pioruny trzasły, a już na moim wianku, da, i polotki zagasty.* K 46 Ka-S 172; war.: *Kochałam cia jawnie, Kochałam cia szczerze, Teroz cia nie kochom, niech cia psiorun trzasnie.* Stef WarmPś 18; war.: *Kochałem Anusię, kochałem ją strasznie, teraz ją nie cierpię, niech ją pieron trzaśnie.* Her Kal 2/147; *Kocham cie, dziewczyno, kocham ja cie strasznie, ej, za moje kochanie niech cie piorun trzaśnie!* K 50 Sa-Kr 2.

b. *Bodaj cią, dziewczyno, piorun trzasł za moją urodę, za mój cas.* Lud 1908/382, war. Dyg Kat 256; *Cóby cie dziywcyo pieron trzas, za m^uojo n^uocycke, za mój cas!* Miła Oraw 57.

21 B – *Chłopak życzy dziewczynie, która z niego żartuje, by strzelały w nią piorunowe strzały.*

Żeby cie strzelały piorunowe strzały i wszystkie nieszczęścia na ciebie spadały. Bart PANLub 4/240.

22 A – *Dziewczyna złorzeczy chłopakowi, którego/który jej nie kocha, żeby go piorun trzasł.*

a. *Świeci miesiąc, świeci, wkoto niego jaśnie, kogo ja nie kocham, niech go piorun strzaśnie.* K 40 MazP 465.

b. *Pali się w Warszawie, a w Krakowie gaśnie, A kto mnie nie kocha, niech go piorun trzaśnie.* ZWAK 1878/111.

22 B – *Dziewczyna, której a. róże z wianuszka opadły/ogniły; b. rumianki opadły; c. na liczku jagody zagasty [= utraciła dziewictwo], życzy chłopakowi, żeby go pioruny zabiły/zatrzęsły/trzaskały (i słoneczko spaliło).*

a. *Jako moje róże z wianuska ogniły, zeby ciebie, Jonku, pioruny zabiły. Jako moje róże z wianuska opadły, bodaj ciebie, Janku, pioruny zatrzasły.* Krzyż WiM 2/242.

b. *Bodaj cie, Jasieńku, pioruny trzaskali, Jak z mego wianeczka rumianki padali.* ZWAK 1892/237.

c. *Bodej ciebie, Jasiu, Słoneczko spaliło, Kiejs mnie nie miał pojąc, Zdradzać nie trza było. Bodej ciebie, Jasiu, Pioruny zatrzasły, Kiedy na mym liczku jagody zagasty.* Pieś Śl 2/755; war.:

Bodajże cię, Jasiu, ... Co na moim ... Pau Gal 229; Umiąłeś mnie zdredzić, a teraz mnie nie chce. ... Bodej ciebie, Jasiu, pieruny zatrzaśły, tóć na mojim lickü jagody zagasły. K 12 Poz 72.

d. *Bodaj tobie, chłopce, trzi pierony trzaśły, bodaj ci na ślubie s.ićkie świyce zgasły. Sad Podh 150.*

22 C – Dziewczyna złorzeczy chłopakowi, który ją obmówił, aby go piorun/grom trzasł/zimny ogień [=piorun]/jasny ogień [= piorun] zapalił/spalił/zabił (w zapolu).

a. *Bodaj cię piorun trzas, bodaj cię zapalił. Jescem ci gęby nie dała, jużes się pochwalił. K 19 Kiel 94, war.: K 44 Gór 372; podob.: Moja frejyrecko, byś mie nie łotrula, By cie się nie jyna cigáńská natura. Bodej cie hrom zabił, bodej cie zapálił, Nie datak ci gęby, jużes się pohfálił. MAAE 1898/90.*

b. *Bodaj cie, Jasińku, piorun trzas w zapolu, jesczem ci nie dała, jużes sie ty pochwołuł. Bart PANLub 4/471.*

c. *“Oj, bodaj cie, chłopaku, zimny “ogień spalił, “oj, jesczem ci nie dała, jużys się pochwalił. Bart PANLub 4/550; war.: ... jasny ogień ... Bart PANLub 4/550.*

22 D – Dziewczyna złorzeczy chłopakowi, że jeśli ją zdradzi, niech go dwa/trzy pioruny trzasną.

a. *[Kasia z Jasiem kochali się cztery lata, lecz on chodził do innej. Kasia złorzeczy Jankowi:] Jak będziesz z nią ślub brał, by sie ziemia rwała, żebyś “o tem, durniu, wiedział, żem ciebie kochała. Jak będziesz z nią ślub brał, by ci światło zgasto, a ji w ciebie, mój najdroższy, dwa pioruny trzaśło. Dwa pioruny trzaśło, duszę diabli wzięli, tyś do jinnej, Janku, chodził, diabli cię wiedzieli. Bart PANLub 4/389.*

b. *[Zdradzona dziewczyna przeklina kochanka, gdy ten bierze ślub z inną.] I na ołtarzu wszystkie świece zgasły, Mojego Jasińka trzy pierony trzaśły! Wszystkie świece zgasły, jedna się paliła. Pieś Śl 2/596.*

22 E – Dziewczyna złorzeczy licznym zalotnikom, by ich piorun strzelił.

Oj, chłopcy moi, chłopcy, mam was od cholery, oj, kiedy chmura wyjdzie, niech was piorun strzeli. Bart PANLub 4/565.

23 – Uwiedziona dziewczyna zapowiada kochankowi/oficerowi, że za jej wianek zielony [= za uwiedzenie] będą w niego bić/trzaskać pioruny.

a. *[Kochanek uwodzi dziewczynę, a potem ją porzuca.] Pierwej-m ci-ch się podobała, Żadnej gany-żem nie miała, A teraz wszelaki nagany, Każdy włos na mej głowie obgodany. Ja dzieciątko swe wychowom, Jak wychowom, do ludzi dom, A ciebie bić mają pierony, Oj, za ten, mój wianeczek zielony. A jak przyjdzie na sąd Pański, Mój wianeczek strasznie ciężki. To ciebie bić będą pierony, Oj, za ten mój wianeczek zielony. Pieś Śl 2/757.*

b. *[Oficer na koniu chce „ukraść dziewczynie wianek”.] A jo swój wioneczek rada mam, Z takimi błoznami nie gadam. Jak ty pójdiesz na sąd Boski, Będzie ci mój wionek Gorski. Będą tobą trzaskać pierony, Za ten mój wioneczek zielony. Pieś Śl 2/757; war.: Urwała pióreczko zwiu, Puściła go do Dunaju: Utońże, pióreczko, aż do dna, Jam jeszcze dziewczyna swobodna. A jak przyjdzie na sąd Pański, Będzie ci ten wianek gorski, Będą cie pierony trzaskały. Pieś Śl 2/755.*

24 – Dziewczyna złorzeczy rywalce, by były w nią (ogniste) pioruny / piorunowe grady bez ustanku.

Niech biją piöruny, biją bez ustankü, w te co będzie stojąc przy mojim kochanku. K 12 Poz 72; Pioruny ogniste, bijcie bez ustanku, kiedy będzie stała przy innym kochanku. K 73 Krak 2/29; Piorunowe grady, bijcie przez ustanku, ta, która by stała przy mojim kochanku. Ta, która by stała, “usta całowała, o ziemi, rozstap się, żebyś nie istniała. Żeby cie, chłopaku, ciemne chmury zaszły, żeby ci przy ślubie wszystkie świece zgasły. Wszystkie świece zgasły, serce skamieniało, żeby ci przy ślubie przemówić nie dało. Bart PANLub 4/444.

25 – Chłopak życzy dziewczynie, by piorun trzasnął ją z całą rodziną.

Ty moja dziewczyno, twoje okno mijom, niech cie pieron trzaśnie z całą familiją. Płat Krak 379.

26 – Kto moje myśli próbuje, piorun go niechaj zabije. Krzyż Kuj 1/216; war.: . . . udezby jego, piorunie, systkim panienkom na wyraz. Was Jag 198.

27 – Póddą, póddą sicke dziewczki na służbę do piekła, co parobków nie fca, be się skóra piekła. Pioron trzas, pieron trzas do takiego serca, które wykłamało niejednego chłopca. Jaz Spis 73.

28 – Bodaj cię były pioruny zabiły, niżeliś się stał memu sercu miły. K 40 MazP 32.

29 – (Chmurka wychodzi z lasu/boru/od morza/urywa się / burza zrywa się) piorun strzela/kruszy (w) dębinę/wierzbinę/dolinę – dziewczyna prosi chłopca o ratunek.

Wyszła chmurka z lasa piorun strzelił w dębinę, idzie dziewczę i płacze, ratuj chłopcze bo ginę. Płat Krak 57, war.: Płat Krak 66; *Wyszła chmurka z lasu, piorun strzelił w dębinę, dziewczę rączki złożyło. Ratuj luby, bo zginę.* Stoin Żyw 158; . . . , *dziewczę rączki złożyło: Ratuj, luby, bo zginę.* Stoin Żyw 158; *Raz się chmurka zebrała, piorun skruszył dębinę, tyś mię drżąca ścisnęła mówiąc: z tobą nie zginę.* K 36 Woł 195; . . . *od morza, pieron strzelił w wierzbinę, . . .* Płat Krak 65; *Jak się chmura urwała, strzelił pieron w dolinę. Já mu rąkę podała, niechaj razem z nim zginę.* MAAE 1908/155; *Wyszła chmura z lasu, piorun strzelił w dębinę, dziewczę mocno krzyknęło, ratuj chłopcze, bo zginę.* Płat Krak 66; *Raz się burza zerwała, piorun trzaskał w dębinę, on mnie drżący przytulał, ratuj, ratuj, bo gine.* TN Opolo Lubelskie 1988; *Wtem się burza zerwała, piorun strzelił w leszczyne, za rączkę go schwyciła: Ratuj, Janku, bo zginę.* Bart PANLub 4/278.

30 – Siwy konik, siwy, i biiała uzdeckä, pläkätä dziewczynä zä jej kochäneckä. Wojna sie skończyła, chłopci poginęli, bodaj tych Fräncuzów pioruny zabiły. K 40 MazP 406; zob. pieśni żołnierskie i rekruckie nr 47 oraz pieśni historyczne i patriotyczne nr 49.

31 – Hej piorunie, trzaskaj we mnie, bo nikomu nic już ze mnie. Abo diabli niech mnie biorą, kaj mi Marysię odbiorą. K 25 Maz 214.

PIEŚNI RELIGIJNE I PIEŚNI DO ŚWIĘTYCH

32 – Święty Wawrzyniec jest proszony o wstawiennictwo u Boga, aby ten oddalił pioruny, grzmoty, błyskawice, nawałnice i grady.

Nagle pioruny, ciężka na nas trwoga, lud w wielkim strachu zapomina Boga. Wtenczas Wawrzyńcze, zapal serca prośbą przed Boską groźbą. Niech za Twą prośbą, Wawrzyńcze, pioruny, grzmoty, błyskania Bóg na puste strony i nawałnice z gradami odnosi, każdy cię prosi. K 22 Łęcz 177.

33 A – Piorun z jasnego słońca zabija króla, który wydał wyrok na św. Barbarę.

[Król chce doprowadzić do śmierci św. Barbary.] *Jesce kat ręki nie dobywał, a już się Bóg na krola zagniwał. Siad sobie pan w środku okieńcia, zabił jego piorun z jasnego słońca.* K 57 RuśC 1119–1120.

33 B – Piorun zabija króla, który wydał wyrok na św. Dorotę.

Jak się kat miecem zamierzył, zaraz piorun w króla [który wydał wyrok na św. Dorotę] uderzył. K 26 Maz 343.

34 – Ledwie Lot wyszedł z żoną, córkami, niebo czarnymi zaszło chmurami, a wśród ognistej na niebie łuny w Sodom Gomorze biją pioruny. Bart PANLub 3/433.

35 – Matka Boska jest proszona o obronę od piorunów, ognia i szkody.

[Do Matki Boskiej:] *Błogostaw domy nasze, strzeż mieszkania naszego, broń piorunów, ognia, szkody, zachowaj nas od złego. . . . Błogostaw pola nasze, strzeż dobytku naszego, broń od zarazy, suszy, gradu, zachowaj nas od złego.* Bart PANLub 3/608.

PIEŚNI DZIADOWSKIE

36 A – Pioruny na cały świat będą biły w dzień Sądu Ostatecznego.

Posłuchajcie, grzesznicy, o straszliwym sądzie, kiedy nas Bóg, złych i dobrych, razem sądzić będzie. Bo przed skończeniem świata wielkie cuda będą, straszne góry i obłoki rozchodząc się będą. Wtenczas pioruny i wiatry srogie będą wiały, ze czterech stron świata tego będą uderzały. Bart PANLub 3/627; war.: . . . Kiedy będą pioruny na cały świat biły, będą miasta, kościoły i wsie się paliły. K 40 MazP 387; war.: Postuchojta . . . Ło straszliwam sódzcie: . . . Kiedy bandó pioruny Na cały świat bzily, Wtedy zioski, kościoły Bandó sia poliły. Stef WarmPś 1/203, war. Krzyż WiM 2/145.

36 B – Piorun jasny uderzy w grzeszników podczas Sądu Ostatecznego.

Jak staniecie na sąd straszny, To uderzy piorun jasny, Na grzesznika zawziętego . . . Rzeczce Chrystus tak do niego: Boś łakomy nie znam ciebie, Nie możesz być ze mną w niebie, Tylko z przekłętymi duchy, Na kapłanów byłeś głuchy. LL 1973/1/57.

37 – Krwawe deszcze z piorunami będą świadkami końca świata.

Teraz nadszedł koniec świata. Krwawe deszcze z piorunami, Będą naszymi świadkami; Nie będzie ducha żadnego, Na całym świecie żywego. LL 1974/2/43, war.: Bart PANLub 3/629.

38 – I. Matka życzy wyrodnej córce, żeby na miejscu zabił ją piorun z jasnego nieba.**II. Bóg wysłuchał przekleństwa matki i sprawił, że dwa pioruny w nią uderzyły.**

Więc łzy matczyne to uczyniły – Straszne przekleństwo na córkę rzuciły: „Żeby cię piorun z wysokiego nieba Na miejscu zabił! – o to proszę Boga”. I oto pewno w taką godzinę Wyrzekła matka na swoją Gienię. Pan Bóg wysłuchał słowa matczyne: Aż dwa pioruny zabiły dziewczynę. Nyr Kar 168; Dwóch chłopców także przed deszczem się skryli I blisko Gieni sobie stanęli, Ale Bóg natchnął niewinne dzieci I z tego miejsca zaraz odeszli. W tym czasie grzmoty się pojawiły – Aż dwa pioruny w nią uderzyły. Zwęglone było całe jej ciało – Po cóż swej matki nie szanowała? Nyr Kar 169.

39 – (Jasny) piorun trzaska w zabudowania/dom i zabija synową, która udusiła teścia.

A gdy si ludzi już pómódlili, ciało staruszka na wóz włożyli, kary koniczek tylko raz zarzął, w zabudowani głośny piorun trzas. TN Rachanie 1978, war.: Bart PANLub 3/657; [Synowa zadusiła teścia.] I ledwie trumne na wóz włożyli, bydło rykneło, a psy zawyły. Kary koniczek tylko zarzął raz, w zabudowania zaraz piorun trzas. TN Zawady 1987, ts. TN Jacnia 1964; Ludzie się schodzą, mówią pacierze, Synowa patrzy, oczomi strzyże. Jak tylko trumnę na wóz włożyli, bydło ry-czało, psy zawyły. . . . zabudowania głośno piorun trzasł. LL 1973/1/55, war. LL 1976/4–5/83; [Po śmierci ojca, którego chciano wywieźć do szpitala:] Ludzie się schodzo mówio pacierzy, Synowa patrzy, oczami strzyże, Gdzie zerwał się wichler, Ugromny wrzask, ji w ten dom piorun trzas. TN Miłosław 1981.

40 – Piorun trzaska i zabija bratową-zabójczynię.

Stała nam się nowina: Pani pana zabiła, I w ogrodzie schowała, Drobną rutkę zasiała, Pochowała głęboko. Rośnie rutka wysoko. . . . Jada, jada panowie – Nieboszczyka bratowie. . . . Przyjechali z nią na glinę, Dla Boga, już tu zginę. Przyjechali z nią przed Toruń, A bratową trzasł piorun. ZWAK 1878/83.

41 – [O Brazylii:] Zawsze człowiek jest niepewny. A jak pójdzie deszcz ulewny: Grzmot i piorun, błyskawice – Trudno wyrzeć na ulicę. Nyr Kar 335.

42 – [O śmierci 26 misjonarzy w Japonii:] A gdy już ostatni [z misjonarzy] żywot swój [męczeński] zakończył, Pan Bóg sprawiedliwy zaraz dopuścił. Na niebie się gwiazda niezwy-kła zjawiała, Na tych dwudziestu sześć promienie rzuciła. A ziemi trzęsienie aż w mieście Makao Było i tam domy wszystkie rozburzyło. Oraz i pioruny z nieba uderzyły, Wody wystąpiły, i zie-mię zatopiły. Nyr Kar 121.

43 – *Lucyfer w piekle aż się ządziwił. Ryczy jak wściekły na całe piekło, Że mu pijaków dużo uciekło. . . . Jak piorun trzasnął, łańcuch zabrzączał, Wił się Lucyfer, jak wściekły jęczał.* Nyr Kar 322.

PIEŚNI ZBÓJNICKIE I JUNACKIE

44 – *Cemużeś tak smutny, mój zbójnicku miły, kiedyś sie ty nie boł, choć pierony były. Nie boleł sie gromów ani tyz pieronów, a teraz sie bojem hajdusik kajdanów.* Sad Podh 52.

45 – *Pieron strzelił w diabła, nie będzie mnie zwodził, ku którejś bede kcioł, ku tój bede chodził.* Sad Podh 93.

46 – *Zabij mnie, pieronie, ino nie w tej stronie, coby k^uochanecka nie wiedziata ^uo mnie.* Sad Podh 86.

PIEŚNI REKRUCKIE I ŻOŁNIERSKIE

47 A – *Bodaj ten Nowy Sónć pieroni rozbili, zeby nom do niego chłopców nie pobrali.* Sad Podh 42; war.: *Bodaj . . . rozbiuły, . . . chłopców nie gonily.* Gaw Lim 90; . . . *rozbili, żeby na ten bezen chłopców nie gonili. Bodaj ten Nowy Sąc pioruny strzaskali, żeby nam do niego chłopców nie bierali.* K 45 Gór 32, 34; zob. pieśni miłosne i zalotne nr 30 oraz pieśni historyczne i patriotyczne nr 49.

47 B – *Wojna się skończyła, chłopcy nie wrócili, bodaj ciebie, Niemcu, pioruny ^uubily.* Bart PANLub 3/373; war.: . . . , *żeby cię majorze pieruny zabili.* K 18 Kiel 180.

48 – *Czy pioruny, słońca, czyli słońca blask, idziem w nocne mroki jak i w ranny brzask.* Szew Niech 382.

PIEŚNI HISTORYCZNE I PATRIOTYCZNE

49 – [O Napoleonie:] *Wojna się skończyła, chłopcy nie wrócili, Bodaj cię, césarzu, pioruny zabiły.* ZWAK 1878/104; zob. też pieśni miłosne i zalotne nr 30 i pieśni rekruckie i żołnierskie nr 47.

50 – *Często z naszych gór przestworu polski piorun błysnął, leciał pogrom aż do morza, gdy dzielny król cisnął.* K 73 Krak 2/106.

PIEŚNI ŻARTOBLIWE

51 – *Pieron strzelił wierzbę, szlak trafił jałowkę, a diabeł podrobił księdzu pokojówkę.* Płat Krak 738; war.: *Pieron zabił Żyda, zabił i Żydówkę, a diabeł obrobił . . .* Płat Krak 762.

PIEŚNI REFLEKSYJNE

52 – *Ja szczerze kochał, ludzie nie wierzyli, bodaj się mojej śmierci napatrzyli. Bodaj sie rwały kamienie i skały, bodaj mnie zwierza zębami szarpały. Grady, pioruny z wysokiego nieba, teraz spadajcie, teraz was potrzeba!* K 6 Krak 147.

53 – *Na mojej łące powiędły kwiaty, grad z deszczem wybił mi zboże, piorun uderzył do mojej chaty, biedny ja, biedny, ach, Boże!* Stoin Żyw 282, war.: Stoin Żyw 281.

PIEŚNI WIĘZIENNE

54 – *Utnijmy sztandar z purpury i powieśmy go do góry, jak bedo pierony były, niech bijo w więzienne mury.* LL 1957/2/49; war.: *Ach wy dziewczęta z wolności, uszyjcie sztandar z purpury. Jak będą były pioruny, . . .* LL 1972/2/57.

LISTY Z NIEBA

55 A – *Bóg zapowiada, że będzie karał ludzi (głodem,) błyskawicami, grzmotami i piorunami, jeśli nie będą świętować niedzieli i szanować święta.*

a. *Przykazuję wam, że jeżeli Niedziele i Święta obserwować nie bęndziecie, to bęndę was karał . . . grzmotami, błyskawicami, piorunami, żebyście poznali gniew mój i sprawiedliwość Sędziego dla grzechów waszych.* Święt Nadr 551.

b. *Ten list znaleziony w Rzymie przed ołtarzem św. Michała Archanioła Bożego . . . sam sie otworzył i złotymi literami był pisany . . . Ja Jezus Syn Boga żywego . . . Według sprawiedliwości będę was karał głodem błyskawicą, grzmotem i piorunami. Przykazuje wam powtórnie abyście każde dni św. święcili . . . a złych uczynków abyście się wystrzegali.* MAAE 1908/122–123.

55 B – Bóg zapowiada, że pioruny i grzmoty nie będą szkodzić tym, którzy zachowują jego przykazania.

Przykazuje wam pralatom zachowujcie przykazania moje, a bedziecie mieć pocieche swoje któryby człowiek miał ten list w obserwie łaski moje mieć bęndzie, pioruny, grzmoty szkodzić mu nie będą, bez spowiedzi nie umrze. MAAE 1908/123.

56 – Kto taki list [od Pana Jezusa] kilka razy przepisze Albo dwa razy na dzień przeczyta, Albo go namięć nabożnie odmówi, To żeby miał tyle grzechów, co na drzewie liści, Co na niebie gwiazd, Albo tyle, co ziarnek piasku w morzu, Takiemu człowiekowi Grzmoty ani pierony nie szkodzić nie będą I bez Najświętszego Sakramentu nie zejdzie z tego świata. Kot Zn 459.

WIERSZ

57 – Bóg jest proszony o zesłanie piorunów na wrogów ojczyzny.

Jeśliś Boże sprawiedliwy / Spójrz na Polskę, a swój mściwy / Wyrok spełnij: spuść pioruny, / By skruszyły wrogów trony. – Lecz Ojczyźnie podaj rękę, / Zrzuć niewoli kajdan mękę. LL 1980/1–3/116.

BAJKI I OPowieści WIERZENIOWE

58 A – Przed piorunem nie chroni dom podwójnie sklepony/żelazny sklep/kamienny dom i piwnica ze stalową blachą – chroni modlitwa.

a. [Bogatemu panu, który miał syna jedynaka przepowiedziano, że jego syn zginie od pioruna. Dlatego pan kazał wśród wielkiego lasu wystawić dom podwójnie sklepony, w którym chłopiec mieszkał przez lat kilka. Pewnego razu w czasie skwarne go lata, wzniosła się nad lasem okropna czarna chmura i wkrótce zewsząd pioruny na krzyż nieprzestannie bić zaczęły. Wszystkie uderzały w sam środek lasu. Podwójne sklepienie i warowne mury nie wytrzymały niestannych ciosów piorunu, ale dziecko zostało uratowane, bo ustrzegły je własne, niewinne modlitwy.] K 10 Poz 372–373.

b. Pan dla większego bezpieczeństwa, nie murowany, lecz żelazny sklep wybudować kazał, w który piorun uderzył (żelazo przyciąga elektryczność) i skruszył. K 10 Poz 373; war.: Syn ukryty przed piorunem w piwnicy. Ojciec chłopca, któremu przepowiedziano śmierć od pioruna, ukrywa go w stalowej piwnicy w chwili przepowiedzianej chłopiec wychodzi i ocala się, w piwnicę bowiem uderza piorun. Krz PBL nr 932.

c. [Ojciec zapisał syna diabłu.] *I wysed na pole tén gazda, a ci mu padają, ze kieby nie uni, toby mu był dжебát porwát to dziecko. Tén gazda sie ik pyta: na coście przyšli? – a uni pedzieli, ze przyšli te páre kóni ukraść. I un wywiód te páre kóni i dáł im za tó, ze pozdrówkali tému dziecku. A ci djebli mu uodgrozyli, ze choć go teráz nie wziéni, tó go potém zastrzelą. I tén uociec mu wziąn i taká zelezne piywnice mu urobiuł. [Kazał synowi przebywać w tej piwnicy, lecz syn wyszedł w pole.] . . . I strzelół pierun do znaku te piywnice uozbiół. Ale jému sie nic nie zrobiýło, bo wysed w pole.* ZWAK 1881/239.

58 B – Przed piorunem nie chroni kamienna piwnica / żelazna skrzynia – wszystko zależy od woli Boga.

[Bogaty bezdzietny kupiec miał sen, że] *będzie miał syna, ale mu go pierun zabije. . . . [W osiem lat od narodzenia syna] dáł go do skół, azeby sie ucit i żeby sie móg naucýć Pana Boga prosić i uprosić sobie: zeby go pierun nie zabiuł. . . . kazał [ojciec] ogromną kamienicę fondować, a w ty kamienicy wielgą piwnicę i kazał ją wykuć całą stalową blachą. . . . Jak juz ta nawalnica przesa [mówi syn do ojca] Kęz mácie tę piwnicę, coście mie chcieli do nij schować: widzicie, zebym był posed z wami, tobym był zginuł; a já posed se w pole, bom wiedziát dobrze*

o tém, że jak mie má pierun zabić, to mie zabije, jak Pán Bóg dá, choćbym sie i do zelazny skrzynie schował. Święt Nadr 336–337.

58 C – Przed uderzeniem pioruna nie chroni dom kamienny / granitowy gmach, lecz modlitwa.

a. Śniło się raz wdowie, że za 40 dni piorun zabije synka jej jedynego. Wybudowała więc dom kamienny w środku lasu i ukryła w nim dziecko. Czterdziestego dnia burza wybuchła i pioruny najczęściej padały w kierunku domu w lesie. Po burzy matka pośpieszyła do lasu, ale dom był zburzony i śladu dziecka nie było. Wtym usłyszała w oddali głos dziecięcy, śpiewający pieśni pobożne i znalazła synka żywego i zdrowego. Wymknął się był z domu przed wybuchem burzy i spędził czas na modlitwie. Matka szczęśliwa kazała wzniesić pomnik na tym miejscu. Wisła 1895/320, podob. [gmach granitowy] K 10 Poz 373.

59 – Bogaty człowiek wiedząc, że ma go zabić piorun, schował się w swojej kamienicy, ale wszystko jedno, piorun zburzył dom i on umarł. A biedny wyszedł z domu w pole. Piorun spalił mu chałupę, a on uratował się. PSL 1993/3–4/115.

60 – Pożaru od pioruna nie należy ratować, bo go sam Pan Jezus zapala na znak kary bożej.

Spąłem tam w stodole w jednéj wsi, a – tu w nocy burza się zrobiła i zaczęło łyskać i grzmoty biły, aż nareszcie piorun trząsł w tę stodołę; a choć ludzie przybiegli, to już nikt nie ratował, tylko każdy mówił, że to kara Boża. . . . „to, co sam Pan Jezus zapali, tego nie wolno ratować”.

K 17 Lub 153–154.

61 – Czarownica, przywiązana do lipy/dębu, ginie od uderzenia pioruna.

a. Ksiądz się domyślił [że jego gospodyni jest czarownicą], a chcąc ją jeszcze wypróbować mówi: „a nie umiecie też tego, żeby deszcz padał?” – A ona na to: „Czemu nie? Ja wszystko umiem.” – Po niedługim czasie zaczęło też grzmieć, łyskać i deszczdać; wtedy ksiądz kazał ją złapać i przywiązać do lipy drzewa, a piorun trząsł i lipę roztrzaskał z nią na ćwierci. K 15 Poz 91.

b. [Pan przekonał księdza, że są czarownice na świecie.] Ksiądz: o bracie, teraś bede wierzył póki bede żył; prawdę-ć tyś to bracie mówił, że są cioty na świecie. – Pytá sie ten ty baby: czyby óna ni mogła zrobić, żeby mu piorun dąb roztrzasał, bo miał gruby dąb i nie chciol go ściąć. A ta baba mówi: czemu nie? Moge; pójdzie pirszjá chmurka, z té nidz nie bedzie; zaś pódzie drugá chmurka, i z té też nic nie bedzie; a zaś pódzie trzecia chmurka, z tej dopiero trzaśnie. – Tak, jak ta trzecia chmurka szła, tak ten pon prędko wzion powrozy i babe przywiozól do tego dębu. Tak babe i dąb razem piorun roztrzasał, – i zakończyło sie ji czarowanie. K 15 Poz 90–91, war.: Krz PBL nr 3055.

62 – Piorun zabija ojca, który oddał córkę diabłu.

[Król oddał diabłu córkę za żonę, ta chce uciekać.] *Pioruny zaczną bić i ojca zabiją, a my uciekném góró przed tém diabłem.* Kon WiM 128.

63 – Wesele zabite piorunem. Dziewczyna przemocą wydana za mąż modli się o piorun, prośba się spełnia, cały orszak weselny ginie. Krz PBL nr 949 [za: MAAE 1903/66].

64 A – Piorun uderza w stodołę, pod której węglem dziewczyna zakopała dziecko.

Pewna znowu dziewczyna zakopała swe dziecię pod węglem stodoły. W stodołę tę uderzył piorun i spalił ją doszczętnie. Lud 1912/175, podob. MAAE 1908/128, K 7 Krak 136, Peł Dem 61, Lud 1982/132, 133.

64 B – Piorun uderza w utopione i niechrzczone dziecko.

Opowiadają, iż pewna kobieta wstydząc się męża, że była w ciąży, porodziwszy dziecię podczas roboty w polu, rzuciła je w bagno. Kiedy z następnych dzieci najstarszy syn dorósłszy, kosił w tem miejscu, wyszedł z bagna chłopiec i rzekł mu, że wie czy on jest, a gdy ten odrzekł, że go nie zna, opowiedział mu dlaczego i w jaki sposób matka mu życie odebrała. Następnie poprosił brata, by ten go obudził, gdyby się na burzę zbierało, bo on dotąd nie

spać jeszcze ... Kiedy zasnął, nadeszła mała chmurka i piorun uderzył w śpiącego tak, że tylko krew się polała. [Dziecko było niechrzczone.] Lud 1912/175.

65 – Pioruny, błyskawice, deszcz to składniki burzy, zasianej z ziaren rzuconych przez diabła.

Siał gospodarz na roli, a wzdychał często modląc się Bogu o plon obfity. ... Kiedy pot obciera ... staje przed nim jakiś podróżny ... Był to diabeł ... Ja wam dam lepsze ziarnka. ... patrzta, są to ziarnka wiatru; każde go z osobna poruszy, a za całą garścią powstanie wielka burza. To wyrzekłszy rzucił ziarnko jedno, a wiatr począł świstać; rzucił potem garść całą, a burza okropna strachem napętniła rolnika. Biły pioruny, błyskawice raziły oczy, lat deszcz obfity, którego daremnie pragnął nieraz. K 42 Maz 593–594.

66 – Piorun spala chatę bezbożnego chłopa.

Sąsiedzi dziwne o Tomku powiadają rzeczy: że na msze, do spowiedzi nie chodzi, że musi z Złym trzymać, boć od Boga nie pochodzi ta jego pomysłność. Wszakżeż i na Tomka przyszedł skweres niemały. Piorun chatę mu spalił; ledwo wznioł drugą, gdy nowy kłopot: inwentarz mu wypadł, w polu wszystek plon pognił. K 14 Poz 240.

67 – Piorun uderza w klucze, w których chowa się diabeł.

Gdy biją grzmoty i pioruny, trzeba się wystrzegać, aby nie mieć przy sobie kluczy, mianowicie z dziurkami, gdyż do nich zwykły diabeł się chować. Raz złapała chłopa burza w polu, pioruny jeden po drugim biły goniąc płanetników, ale on miał duży klucz w kieszeni. ... przypomniał sobie o nim i wziął, cisnął go do rowu. Zaledwie to uczynił, piorun uderzył w klucz, z którego pociekła smoła, i silny zapach siarki rozszedł się w powietrzu, gdyż widocznie ugodził w ukrytego tam diabła. K 42 Maz 402.

68 – Diabeł uderza piorunem, gdy kobiety szukają zaklętych pieniędzy.

U podnóża góry Skalki znajdował się kiedyś ogromny kamień, pod którym leżały zaklęte pieniądze. Pewnego razu w Kwietną Niedzielę wybrało się po te pieniądze kilka odważnych kobiet. Kiedy przyszły na miejsce, jedna z nich zawołała głośno: – Dowej nó, diable, pieniądze! Po tych słowach straszna błyskawica rozdarła niebo nad Skalką, w pobliżu czarnego kamienia uderzył piorun, a kiedy grzmot ustał, spod kamienia rozległ się rozchichotany skrzek szatana: – Oto mocie! Peł Dem 123. [O związku burzy z piorunami i sił nieczystych zob. też LL 1960/4–5/62, K 15 Poz 101, K 17 Lub 88, Kuk Pow 208, TL 2003/1–2/19, Kot Urok 181, K 51 Sa-Kr 153, K 73 Krak 3/41, Dek Sier 106, Wój Klech 300].

69 – Piorun jako narzędzie kary boskiej spala chałupę starego gazdy.

Roz zagrzmiało i łysto sie, i pau! pierón – haj. I wybił, wiecie, pół ściany w chałupie, i zabił starego Gadeje. ... Kaśka, jego baba, do mu: -Hyboj, bo budzie źle – haj! Ale ón som obrucić nie móg i chałupisko sie hnetki do imentu spoliło. Ludzie lutościwi biodkali nad nim, ale mu ta ani siajnego glajcorzyka nik nie doł. Haj. – Zje, coz tu bedzies robiel – pedzioł se Gadeja – kie cie baba nierada widzi i ludziska z niechęciom patrzom, a Pon Bóg pokoroł – haj! I poseł. Kom Tatr 36.

PODANIA I LEGENDY

70 – Piorun nie uderza w leszczynę, pod którą ukryła się św. Rodzina podczas ucieczki do Egiptu – uderza w osikę, która schronienia odmówiła.

A dzieś tom mówili liegiende, że Matka Boska jak uciekała do Egiptu z Panem Jezusem, że sie chowała pod leszczynie. Poszła najpierw pod osike i ósika nie przyjęła. Tylko schowała sie pod leszczynie. To pod leszczynie nigdy piorun nie uderza. TN Krasiczyn 1985, podob. Etnl 1989 Biłg 127, Bart Lub 189, TL 1998/2–3/12, K 43 Śl 75, war. zob. Krz PBL nr 2651; zob. też relacje potoczne, zapisy wierzeń i opisy praktyk nr 82A.

71 A – Pan Bóg zsyła piorun – ten spala przędzę tkacza, który pajęczyną chce zasnuć cały świat.

Pająk był tkaczem i chciał swem przędziwem cały świat zasnuć. Pan Bóg jednak nie chciał na to pozwolić, zesłał przeto wiatr, który tę przędzę porozrywał i piorun, który tę przędzę spalił, a sam tkacza tego zamienił wjąka. Lud 1896/161.

71 B – Bóg zsyła pioruny, niszczące most, po którym chce przejechać ojciec z własną córką do ślubu.

[Pewna dziewczyna była zaręczona z diabłem. Ojciec kazał, aby diabeł zrobił most, którym mógłby przejechać do ślubu z córką, ludzie modlili się do Boga, aby odwrócić los]. Wysłuchał Bóg ich modlitwy i zesłał srogie pioruny, które zniweczyły robotę i robotników pobiły. . . Mówił mi jeden człowiek, który widział z lewej strony Niemna o 5 wiorst od brzegu kamień tak wielki jak budynek, którego i diabli unieść nie mogli, lecz go po ziemi kocili. K 53 Lit 419.

72 – Piorun to wielki chłop, który goni za pięknym ptakiem/latawcem.

[Chłop zabił w lesie kolorowego ptaka.] *Natychmiast się wypogodziło i ukazała się tęcza. Chłop ogląd cudownego ptaka, w tem zbliża się do niego olbrzymiego wzrostu człowiek ze strzelbą na plecach i torba myśliwską przy boku: – Jam jest piorun! – odzywa się. Już siedem lat chodzę za tym ptakiem, już bardzo dużo prochu i śrutu wystrzelałem, a nie mogłem go nigdy trafić. Mat NTarg 14; podob.: Posed leśny na polowanie do lassa i uźrął takiego pięknego ptáska pod jadtom i tak wystrzelił do niego. W tem razie leci taki wielgi chop z takom wielgom strzelbom . . . A to buł Pieron. A ten mały ptasek to buł latawiec, ten ptásek, co podcás burzy látá po telegráfach, po lipach i Pieron za niem goni, co go kce zabić. Mat NTarg 14.*

73 – Ludzie przywożą kwaśne mleko, by gasić nim palącą się od uderzenia pioruna cerkiew.

[O cerkwi w Słucku] Jako charakterystyczny rys pojęć tamtego czasu jest podanie, że kiedy się cerkiew zapaliła i dowiedziano się, że to od pioruna, to pobożni mieszkańcy okolicznych wsi w cwał przyjechali do miasta i nawieźli, ile kto mógł, kwaśnego mleka. Wtedy prosty naród wierzył, że pożar od pioruna można ugasić tylko kwaśnym mlekiem. K 52 Br-Pol 30-31; zob. też relacje potoczne, zapisy wierzeń i opisy praktyk nr 79B.

74 A – Piorun zabija panią, która naśmiewa się z pobożnych zachowań innych osób.

W Przemislskiej ziemi, krawcy u ślachcica w izbie stołowej robili . . . , a iż Pani hetetyczka była, gdy weszła do rzemieślników przypatrzeć się robocie, grzmoty y błyskania powstana, krawcy iako katolicy poczną się żegnać, Pani uczyni sobie śmiech z nabożeństwa ich . . . ; tymczasem uderzy piorun na ono mieysce: Panią porwie y w pół izby stołowej uderzył o ziemię. K 15 Poz 315.

74 B – Piorun uderza a. w chatę szewca, który pracował w Wielkanoc; b. w chłopca, który woził siano w niedzielę.

a. Aż tu podczas nabożeństwa uderzył piorun w jego chatę [szewca, który szył buty w dzień Wielkanocy], która wraz z szewcem znikła gdzieś pod ziemię. I tylko ów kamień [na miejsce chałupy] pozostał, a skazy i rysy na nim mają być od piorunów, które latem weń biją. Na każdą zaś Wielkanoc daje się pod tym kamieniem słyszeć pianie koguta i stuk młota – widocznie pod ziemią potępieniec za swe grzechy pokutuje. K 53 Lit 419.

b. *W niedziele jeden chłop woził siano, i tam na tych krzyżówkach piorun w niego trzas, i tam koło Barzińskiego 1867 postażiona została kapliczka.* Kon WiM 107.

74 C – Piorun uderza w kościół z szalejącymi w nim żołdakami.

W tym czasie, gdy w kościółku szalało żołdactwo, zerwała się gwałtowna wichura, a za nią wkrótce straszliwa ulewa. Rozlecił się też okropny trzask i szum. To kościółek razem

z rozwydrzonym żołdactwem powoli zapadał się wśród ciemności i przeraźliwych uderzeń piorunów. Dek Sier 67.

74 D – Piorun uderza w karczmę z ludźmi, którzy podczas nabożeństwa pili.

Ludzie się poschodzili i bez calutkie nabożeństwo i niespory pili, śpiewali... Ksiądz jechoł z Panem Jezusem do chorého... Wtencas jak piorun utnie w karcme, tak się karcma zaraz ze skretesem do imentu zapadło w ziemię i od tego casu woda to miejsce zalała i powstał wielgi stow. Lud 1899/229.

75 A – Piorun uderza w dwór dziedzica, który doprowadził syna do samobójstwa.

[Dziedzic doprowadził do samobójstwa swego syna i jego ukochanej Jagody.] *Nad Osto-
łękę nadciągnęła straszna burza. Piorun uderzył w zabudowania dworskie i cały dwór stanął
w płomieniach. Przestraszona pani wybiegła na dziedziniec i natknęła się na leżącego w błocie
trupa. To leżał dziedzic rażony piorunem.* LL 1960/1/35.

75 B – Piorun (z jasnego nieba) zapala las / zabija okrutnego pana.

a. [Żył dziedzic-okrutnik.] *No, to dość już tego b. iło Bogu za téch zbrodni i prz. iszed, jak to
móhio, psiorun z jasného nieba, jak strzeliło i tego okrutnika położyło trupém.* LL 1962/4-6/78.

b. [Okrutnym sprawił, że] cała liczna rodzina chłopska przestała istnieć z woli pana. Tymczasem nadszedł okres zbierania orzechów i cała rodzina dziedzica wyruszyła do lasu na orzechobranie. Orzechy obrodziły i sypią się wszystkim jak z trzosa. Lecz oto niespodzianie, wśród najlepszej zabawy nadchodzi czas sądu i kary: z jasnego nieba pada piorun i zapala las. LL 1958/1/29.

75 C – Piorun uderza w zamek, którego panowie troszczyli się o własne bogactwa, a nie o chłopów.

*Moja babka to jeszcze zawsze rozprawiali o wielkim pożarze Toszka. Późniejsi panowie
Toszka nie troszczyli się o chłopów, ino o swoje bogactwo. Pili, tańcowali i używali świata...
Toż nie trwało długo jak roz zjawił się nad Toszkiem anioł i lamentując wznosił ręce do nieba.
... W trzy dni potem przyszła straszno ulewa, błyskawice i uderzyło w zamek [tj. piorun
uderzył]. Ludzie padają, że zamek polił się sztyry tygodnie.* Sim Gad 46-47.

75 D – Piorun z jasnego nieba uderza i zabija pana, który zdradził króla i Litwę.

[Siciński zdradził króla i Litwę.] Wracał i Siciński do domu, a był to pierwszy dzień Bożego Narodzenia około południa. Już był w miasteczku... a było pogodno i mroźno, gdy z pogodnego nieba uderzył piorun i zabił go na miejscu. W tej chwili też pękła ziemia i połknęła zamek razem z jego żoną, czeladzią i całym dobytkiem. Hajd Nie 243.

76 A – I. Piorun uderza wsterza, który naśmiewa się z modlitwy innych. II. Pasterz kamienieje.

Na rozległych i piaszczystych polach wsi Konar ukazują się gdzie-niegdzie rozrzucone głazy; w jednym miejscu, wśród nich, sterczy duża biała skała, niby zmartwiła jakaś postać człowieka, z kromką chleba w ręku. Ma to być pasterz, który przybył w te strony, gdy się wiara święta już w nich zaszczepiła, a nie wierząc w ludu pacierze i modły, zbywał je śmiechem i drwinkami. Raz, gdy wydobywszy z swój tajstry chleb, rozkruszył go dłońią o skałę chcąc lekkomyślnie spożyć go w czasie modlitwy gromady, zagrzmiało nagle w powietrzu i piorun weń uderzył, pasterz zaraz obrócił się w kamień. K 10 Poz 127-128.

76 B – I. Piorun poraża bezbożnego hrabiego. II. Hrabia kamienieje.

Głaz na polach Szamocina, zwany tam potocznie *karetą*, miał powstać jako skamielina powozu, którym bezbożny hrabia z Atanazewa wracał z polowania. Urągał on nadciągającej burzy i strzelał do chmur. Za to poraził go piorun i z całą karetą zamienił w głaz. Kul Wiel 3/515.

76 C – I. Piorun uderza w dziedzica, który urąga burzy. II. Dziedzic kamienieje.

Podanie mówi, że przed 250 laty mniej więcej, jakiś dziedzic-błuźnierca, kłął dlatego, że podczas zniw deszcz padał. Nagle nadeszła straszna burza, a on zaczął urągać Bogu

i porwawszy fuzję, strzelał do piorunów. Wtem zajaśniała błyskawica i huk pioruna ogłuszył ludzi. Gdy przyszli do siebie, zobaczyli swego pana-błuźniercę, stojącego przed domem z wzniesioną w górę strzelbą, lecz skamieniałego. Stel Pom 229.

77 – *Jedna kobieta porodziła dwóch synów bliźniąt, a sąsiada krowa uległa dwóch wołków. Właściciele zeszedłszy się na chrzcinach, mówili do siebie tak: tobie Pan Bóg dał dwóch synów, mnie dał dwóch wołków; skoro podrosną, każemy im oborać wieś, co nas uchroni od gradów, nawałnic i piorunów.* K 10 Poz 137.

RELACJE POTOCZNE, ZAPISY WIERZEŃ I OPISY PRAKTYK

78 A – Piorun powstaje przez tarcie chmur.

a. *No, chmura o chmure sie ociera i występują pioruny.* TN Krasieczyn 1985; *Grzmot bierze się z tarcia chmur, a piorun z ognia.* TN Matiaszówka 1985.

b. *Jedni mawiali, że chmura o chmure trze i wypiera ogień.* TN Chołowice 1985.

78 B – Piorun to iskra elektryczna/silny prąd ognia/strzała ognista.

a. *No, to jest iskra elektryczna, według mego rozeznania, ścieranie się, zetknięcie się dwóch biegunów ujemnych z dodatnim, wtedy powstaje iskra elektryczna.* TN Chołowice 1985; *No, to jest elektryczność, iskra elektryczna.* TN Motycz 1985; podob. [Piorun to] *Tak jakby elistryka. I dupiro już z tego buduje się piorun.* Czap Mat 85; *Piorun to jest liestryka. W chmurach . . . robi się taki ogień. I on pada na ziemię. I taki i to taki nieraz to tak jak gdzieś spojrzysz, to widać jak on leci. Taka strzała prosto i leci już, jak ma w dom uderzyć, w dach czy co, to jidzie tak jakby ogień, sznurek taki.* Czap Mat 79.

b. *Gdy pierun urznięcie, ji "un stale jidzie i pójdzie w zymie. To jest silny prąd ognia, ji te zymie, co "un "osiąga, to weźnie stopi, ji zrobi się taka kula piyrunowa.* Etnl 1989 Biłg 125.

78 C – Piorun to kula ognista/słup ognia.

a. *Wytwarza się w powietrzu jakaś taka kula ognista z czegoś . . . Stwarza się po prostu taka energia. Nie wolno mówić „Żeby cie szlag trafił”, bo akuratnie to jes piorun wtedy, może uderzyć. Że to sprowadzi wtedy właśnie tego pioruna na tego człowieka.* TN Krasieczyn 1985.

b. *To jest olbrzymi słup ognia. Przecież nie roz się widziało, jak uderzał piorun, to. . . . To jest niesamowity huk i słup ognia, na który nie można patrzeć.* TN Motycz 1985.

78 D – Piorun to ogień z nieba, który jest karą za grzechy.

No, ludzie opowiadają, że to z nieba jest ogień. Kara za grzechy. TN Motycz 1985, podob. Kul Wiel 3/520, Fed Żar 300, Kul Rop 288, Byst Dz 1/264, K 46 Ka-S 462, K 17 Lub 78.

79 A – Ognia od pioruna nie należy gasić, bo jest to ogień zrzucony z nieba.

Kiedys było tak, że jak piorun uderzył w budynek, to ludzie nie szli gasić. Nie gaszono ognia piorunowego, bo uznawano, że to ogień jest z nieba rzucony, to znaczy, że ten budynek jest, ma się spalić. TN Chołowice 1985, podob. [o ogniu od pioruna jako znaku kary bożej:] Fisch Lud 131, Sych SGKasz 3/301, Kul Wiel 3/520, K 46 Ka-S 462, K 3 Kuj 90, K 42 Maz 402, TN Banachy 1984, Fed Żar 293, Szyf Trad 68, Szyf MiW 156, Kul MiW 439, K 34 Cheł 159, Cisz Sławk 153, Kul Rop 288, K 48 Ta-Rz 262, Kot Urok 72, K 7 Krak 136, Wisła 1894/721, ZWAK 1887/3, Pośp Śląsk 238; [ognia od pioruna nie da się ugasić:] Wisła 1904/79, Wisła 1891/628, K 48 Ta-Rz 262, Wit Baj 144, 152, TN Krasieczyn 1985, Byst Etn 149.

79 B – Ogień od pioruna gasi się kwaśnym/zsiadłym mlekiem.

Można ugasić, ale od samego początku. Niektóry mówio, że kwaśne. . . kwaśnym mlekiem zaliewajo ud razu i tego. . . i czymś takim narzucajo, takim – no, takim grubym, jak tak o, od razu zapala się już. Czap Mat 119, podob. TN Krasieczyn 1985; *Można gasić, ale tylko ja słyszałem, zsiadłym mlekiem.* Etnl 1989 Biłg 124; podob. Fisch Lud 131 [mlekiem], K 15 Poz 181, K 42 Maz 402, K 17 Lub 78, K 48 Ta-Rz 262, ZWAK 1881/139, ZWAK 1892/253, Wisła 1905/63, Goł Lud 154, Kul Rop 288 [kozim mlekiem]; Lud 1897/143 [owczym mlekiem]; zob. też podania i legendy nr 73.

79 C – W gaszeniu ognia od pioruna pomocny jest (chleb i) obraz św. Agaty.

a. *I mówio, że już jak z pioruna sieli, to biero chleb i obraz tej świętej Agaty i naokoło tego domu tam, czy stodoła będzie, czy dom, jak sieli, obejdo, trzy trzy razy ublieco.* Etnl 1990 Mat 178, podob. K 10 Poz 383, K 48 Ta-Rz 262, Byst Etn 149, Święt Nadr 513, Peł Dem 63, Kot San 61, Pośp Śląsk 123.

b. *Obrazy to u nas za ojca, to było, że jak w nocy nadchodziła chmura, to obraz świętej Agaty się stawiało w oknie.* TN Motycz 1985.

80 – Ziemia wyciąga pioruny.

Dawniej było, był taki lek od uderzenia piorunu – zakopywanie człowieka do ziemi. Poleżał kilka godzin zakopany w ziemi, że to miało chronić od porażenia piorunem. TN Motycz 1985; podob.: *Jak piorun uderzy, to jeżeli on jeszcze żywyj, to prędejj jame wykopać i w jame jego, w ziemi przykryć.* Czap Mat 84, podob. TN Chołowice 1985; *Przykrywali go ziemio, że ziemia z niego to wyciąga ten, ten [piorun], to porażenie właściwie. Aby głowe miał na wierzku, a tu go przykrywali ziemio.* TN Krasiczyn 1985.

81 – Drzewo, w które uderzył piorun, nie nadaje się do budowy.

Nie można było używać, bo jeśli w niego raz piorun uderzył, to może znów uderzyć. TN Chołowice 1985, podob. TN Krasiczyn 1985, TN Motycz 1985.

82 A – W leszczynie piorun nie uderza, bo pod nią ukryła się Matka Boska (z Panem Jezusem).

a. *Tylko jak pioruny na przykład biją, to mówią, żeby się schronić pod leszczynę, bo Matka Boska jak szła, a pioruny bili, to skryła się pod leszczynę i najlepiej stać pod leszczyną.* TN Krasiczyn 1985, podob. Byst Etn 95, 151, Lor Kasz 89, Kul Wiel 3/521, ZWAK 1882/245, TN Tyszowce 1985, PSL 1963/2/104, Szyf MiW 139, Kul Rop 98, TN Krasiczyn 1985, Cisz Sławk 202, K 7 Krak 130, Mat NTarg 9.

b. *Jak grzmot nas napotkał raz w lesie na jagodach, to taka Brodziaczka mówiła: „Uciekajmy pod leszczynę i każdy niech gałązke urwie, bo ona bardzo chroni od piorunów”. No! Bo to jest Matki Boski jakaś ona. Bo jo leszczyna ukrywała z Panem Jezusem.* Etnl 1995 Biłg 165 Aleksandrów; podob. ZWAK 1882/245, ZWAK 1886/224, Cisz Sławk 38, zob. też podania i legendy nr 70.

82 B – Gałązki leszczyny zatykane (na Zielone Świątki) w strzechę / po węglach chronią dom przed piorunami.

a. *No, leszczynę zawsze dawniej zakładali, łamali i tu po węglach. Bo to z drzewa były [domy], po węglach wszędzie leszczynom. Bo w leszczynę nie trafi. Piorun nie ściąga do leszczyny.* Etnl 1989 Biłg 127.

b. *Od pioruna to się na Zielone Świątki łamie gałązki leszczyny i przed wschodem słońca wpycha się je w rogach w strzechę. To broni od pioruna.* Etnl 1995 Biłg 165 Harasiuki.

83 A – Gałązki z drzewek stawianych przy ołtarzach na Boże Ciało chronią przed piorunami.

a. *Na Boże Ciało. . . Ołtarze so ubrane, drzewka so takie powstawiane, miętam ubierajo tak przy tych kapliczkach. Ji jak sie to nabożeństwo skóńczy, to łamio ludzie, nie, te drzewka, te gałązki, przynoszo do domu, ji zakładajo – no, teraz ni ma takiej strzechy słomianej, kiedyś w słomiane strzechę wtykajo, przy budynkach, to bróni od piorunów. Te te te święcone drzewka.* Biłg 1989 Etnl 127, podob. Chmiel Księż 117, Byst Etn 183, Bar Pil 87, Dwor Maz 218, Bart PANLub 1/479, Święt Nadr 113, TL 1994/1-2/71.

b. *Na Boże Ciało ołtarze robiło się z leszczyny. Później się jo rwało i zatykało w strzechy. Stare to już, dawne czasy, ale pamiętam jeszcze. To się na cztery w rogi strzechy właśnie tą leszczyną z tego Bożego Ciała, z tego ołtarza. . . , po rogu domu, żeby nie strzelało.* Etnl 1995 Biłg 165 Aleksandrów.

c. *Na Boże Ciało ołtarze stroili przeważnie brzoza i większość ze starszych ludzi, to każdy sie starał z tego ultiarżka te gałązke urwać i w strzechę sobie wtyka. Mówio, że to ma być uchronienie od piorunów.* Etnl 1995 Biłg 163 Dereźnia.

d. Na rogach pola zatykało się gałązki przeciwko burzy. Gdy grzmi, to te gałązki kładzie się na ogień. Gdy dym z nich rozejdzie się w powietrzu, to burza przechodzi. Szyf MiW 66.

e. Na Boże Ciało każdy zbierał gałązki z procesji i kładł w doniczki od kwiatów przeciwko piorunom, w oborze przeciwko złym ludziom, co urok rzucają, a w ogródku – aby był dobry plon. Szyf MiW 66.

83 B – Wianki (z rozchodnika, grzmotnika) święcone w oktawę Bożego Ciała, chronią dom/krowę przed uderzeniem pioruna.

a. Przeważnie po domach zapalają takie wianuszki święcone, palio, kopco, dymio tak, żeby to ten piorun nie uderzył w dom. Czap Mat 76, podob. Wisła 1889/494, Łęga Malb 126, ZWAK 1885/25, Czap Mat 76, TN Chołowice 1985, Baz Tatr 157, Peł Dem 65, Pośp Śląsk 238.

b. Rzmotnik do wianków też się wwiija, bo jak idzie czasem chmura duża, różne pioruny bijo, to sie te wianki, jakieś węgielki się bierze i to się kładzie, kurzy sie, żeby to dym szedł, żeby chmura ten mijala, żeby tutaj nie była na ten dom. Etnl 1995 Biłg 157 Harasiuki, podob. Lor Kasz 81, Kul Wiel 3/67, ŁSE 1963/113, ZWAK 1886/224, Byst Etn 182, Cisz Sławsk 38, Święt Nadr 113, Etnl 1995 Biłg 156, 157, TL 1997/2/22, Fran Kal 52, K 7 Krak 130, 243, PSL 1961/1/9, Cisz Sławsk 179, Byst Etn 182, Chmiel Księż 117, Fed Żar 273, K 34 Cheł 193.

c. Rozchodnik to do wianków sie bierze, że potem żeby się to rozchodziło, jak tak bardzo chmura idzie, pioruny bijo. Etnl 1995 Biłg 161 Łazory.

d. Krowa na polu jest i ten grzmot się święci w wianeczkach tak, że piorun nie trzaśnie w krowe. Etnl 1995 Biłg 157 Dereźnia.

83 C – Tarnina z ogniska palonego w Wielką Sobotę chroni przed grzmotami i piorunami.

Od grzmotów to jeszcze tarnina. Jak sie pójdzie [w Wielką Sobotę] do kościoła, na Wielkanoc jajka sie święci, pokarm ten wielkanocny, to z ogniska palonego przed kościołem brano tarnine i wkładano w strzeche. To na to, że niby omijajo, piorun nie uderzy. TL 1997/3/31, podob.: Karw Dobrz 195, Dwor Maz 78, 220, Szul Fol 27, Baz Tatr 166, Wisła 1916/84, ŁSE 1974/65, Pęk Biłg 239.

84 – Piorun uderza w dąb/sosnę/wiąz/jesion – nie uderza w leszczynę, kasztan i jaśmin.

a. To najwięcej mowio w taki dąb bije [piorun], najwyższe drzewo, czym najwyższe, to mówio, najwięcy bije. W sosne może bić, w dąb. Czap Mat 84, por. przysłowia nr 4A.

b. Dęba nie można sadzić blisko domu. Dęba, wiązu, bo ży to so drzewa twarde i najwięcy piorun w nich uderza. Etnl 1995 Biłg 163.

c. A przeważnie [piorun] w dębowe drzewo wali. TN Krasiczyn 1985, podob. Lud 1902/156, K 15 Poz 91, Szyf MiW 139, Kot Podg 71, TN Krasiczyn 1985.

d. No, mówio, że w kasztan piorun nie uderza. Nie spotkałem, żeby w kasztan kiedyś uderzał piorun, w jesiony, pamiętam było też. No i w krzewy, jak leszczyna, jaśmin, to raczej nie. TN Motycz 1985.

85 – Słowa piorun nie należało wymawiać.

No, to kiedyś mówili, żeby nie kluc „ty piorunie”, bo może piorun uderzyć. To bo to ludzie się bali i specjalno czcio otaczali to to, żeby po prostu tych sił przyrody nie obrazić. TN Motycz 1985.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

86 – [Do Boga:] Gdy ten świat ogniem spalisz / Czy nowy świat stanie / Jakie będą na ziemi / Straszliwe przewroty / Ogień pioruny / Błyskawice grzmoty. Rak Dum 67.

87 – Wtem ryknął piorun, wypadł chwyt i w przepaść / Za głazem runął – ach! – Klimek Bachleda! [W. Piwowarczyk] Szcz Ant 628.

88 – Ty, który trzaskasz biczem błyskawicy, / Jakbyś popędzał chmury piorunami, / Poruszasz wiatry i sprowadzasz ciszę, / Zabarwiasz tęczę siedmiu kolorami. . . . O co cię proszę z głębi duszy mojej, / Pozwól mi lepiej poznać cię, mój Boże! [J. Stręciwilk] Szcz Ant 758.

89 – *Deszcz jak perły / Leci z niebosktonu / Milczący cichy / Nie / Słysząc słowa / Co w szelest zakute / Błyskawica rozdarła / Niebo na dwie połowy / Usłyszałem półnutę / Trzasku pioruna. . .* [F. Chramęga] Szcz Ant 260.

90 – *Droga ziemio, szara skibo, ciągniesz przez cały świat. Z zamarłych kietkujesz korzeni, by znowu ozdobić i wzbogacić świat. Czasem przerazi cię błyskawica i pioruny trzaskną tobą. Czasem wstydzisz się, jak osty rosną nad tobą.* [F. Boryta] Ad Złote 19.

91 – *Potem daleko gdzieś była burza, / Błyskawicami gromy waliły, / Soła przez Żywiec płynęła duża / I piorunowe ognie płonęły.* [K. Gawron] Szcz Ant 299.

92 – *Wichurą gradu bije niebo w skały, / . . . Po ścianach grają piorunów odgłosy. / Ziemia pęka błyskawic rżnięta straszną siłą.* [W. Piwowarczyk] Szcz Ant 627.

93 – *Świat stanął w półmroku / Senny i śpiący / Znow trzasnął piorun / Niebo związał łańcuchem / I myśli odeszły / Jak cienie głuche.* [F. Chramęga] Szcz Ant 260.

94 – *Topiel ciemności niech błyskawica rozpruje piorunowa, / godzina brzasku niech spłoczy noc i świt przyspieszy, / ręce wyciągają się ku światłu, / błagalne rwą się słowa, proste, ludzkie słowa.* [F. Beciński] Szcz Ant 153.

95 – *Czemuż człowiecze, skoro szukasz Boga, / To zawsze wznosisz swoją twarz ku górze, / Tam gdzie się nocą iskrzy Droga Mleczna / Albo gdzie piorun strzela w czarnej chmurze.* [K. Kracik] Niew Prow 125.

96 – *Szukam cię [Boga] w ciemnej chmurze / błyskiem pioruna rozdartej / grzmisz gdzieś ponad nią / nad tobą niebo otwarte.* [E. Daniszewska] Niew Prow 55.

97 – *Niebo się ściemni groza świat ogarnie / błysk ciemność rozedrze / a piorun wygarnie / Bóg jest* [J. Radomska] Niew Prow 215.

98 – *Objawiasz się żywy i potężny / w dźwiękach, i barwach świata, / w śniegach północy, / w grzmotach piorunów. / Ty jesteś tym!* [J. Wichracka] Niew Prow 260.

99 – *Runęły strażę, rażone piorunem / Boskiej potęgi, majestatu, chwały. . . / I nad otwartym śmierci grobu łonem / Siadł złotoskrzydły anioł życia biały.* Pig Wyb 156.

BIBLIOGRAFIA: Afan Poet 1/244–363; Afanas'ev A., *Poëtičeskie vozzrenija slavjan na prirodu. Spravočno-bibliografičeskie materialy*, Moskva 2000, s. 205–206; Bied Sym 286–287; Bel Mif 126, 404–406; Brüc Mit 99–113; Bułg Mit 93–94, 258–263; Chev Dic 2/345–349; Czyżewski Feliks, *Sakramentalia a pseudosakramentalia (na wybranym materiale z zakresu meteorologii ludowej)*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. J. Bartmiński, M. Jasińska-Wojtkowska, Lublin 1995, s. 92–103; GamIv Ind 2/614–615; Giey Mit 45–90; Gieysztor Aleksander, *Sprawca piorunów w mitologii słowiańskiej*, [w:] *Ars historia*, Poznań 1976; Herd Lek 123; Ivanov V. V., *K ètimologii baltijskogo i slavjanskogo nazvanij boga groma*, [w:] *Voprosy slavjanskogo jazykoznanija*, v. 3., Moskva 1958; Ivanov V. V., Toporov V. N., *Invariant i transformacii v mifologičeskich i fol'klornych tekstach*, [w:] *Tipologičeskie issledovanija po fol'kloru. Sbornik statej pamjati Vladimira Jakovleviča Proppa (1895–1970)*, Moskva 1975, s. 44–76; IvTop Issl 4–30, 75–164; SKSł Lec 285; Kop SMit 876; Kop SSym 322–323; Kow Lek 451–456; Kołodziej Izabela, *Konotacja semantyczna pioruna w polszczyźnie ludowej*. Praca magisterska w Zakładzie Języka Polskiego, UMCS, Lublin 1986; Mif Tok 2/303–307; Mosz Kul 2/488–493; Mosz Atl z. 3 mapy nr: 4 – *Belemnit itp. (nazwa i interpretacja)*, nr 5 – *Demony i demoniczne dusze zabijane przez piorun*, nr 6 – *Człowiek zabity przez piorun*; Plotnikova Anna, 2000, *Mifologija atmosferycznych i nebesnych javlenij u balkanskich slavjan*, [w:] *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moskva, s. 243–258; Slav Tol 1/204–215, 558–563; Slav Mif 151–152, 305–306; Slav Mif 2/120–121, 2/362–363; Ševelev V. V., *Gromovyje strely proroka Ilji*, „Živaja Starina” 2005 nr 1(45), s. 2–3; Žajw Ukr 156–157, 444–445.

→ BŁYSKAWICA, BURZA, GROM, GRZMOT, OGIEŃ, PIERWSZY GRZMOT.

Feliks Czyżewski, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska